

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Islámské bezúročné bankovníctví

Islamic Interest-free Banking

Praha 2014

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

Autorka:

Bc. Eva Vopálková

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Luboši Kropáčkovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady, ochotu a čas, který mi věnoval. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Ondřeji Vítovi za jazykovou korekturu, lásku, toleranci a nekonečnou podporu, bez které bych to nedokázala, ThDr. Petru Janu Vinšovi za inspiraci a v neposlední řadě děkuji také rodině a přátelům.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití uvedených zdrojů a souhlasím s jejím zpřístupněním v knihovně HTF.

V Praze dne: 10.7.2014

Eva Vopálková

.....

Anotace

Předkládaná diplomová práce se snaží přiblížit pozadí vzniku islámského bezúročného bankovníctví, přičemž první část práce je věnována postojům k úroku ve starověkých právních řádech, ve Starém zákoně a v křesťanském středověku. Dále se snaží vysvětlit základní principy fungování islámského bankovníctví, konkrétní nabízené produkty a ukázat jeho postavení a praxi ve vybraných muslimských a evropských zemích.

Annotation

This diploma thesis attempts to explain the background of the origin of Islamic interest-free banking, where the first part of the thesis is devoted to the attitudes of ancient jurisdictions towards interest in the Old Testament and the Christian middle ages. It also tries to explain the basic principles of Islamic banking's functioning, the specific products it offers, and to show its position and practices in selected Muslim and European countries.

Klíčová slova:

Islám, bezúročné bankovníctví, úrok, lichva, šaría, Korán, sunna, Starý zákon

Keywords:

Islam, interest-free banking, interest, usury, Shariah, Quran, sunna, Old Testament

Obsah

Úvod	8
1. Lichva a úrok ve Starém zákoně	10
1.1 Historické pozadí úroku - Předovýchodní kontext	10
1.1.1 Chammurapiho zákoník	11
1.1.2 Zákoník Ešnunna	13
1.2 Starozákonní terminologie - termíny <i>nešek</i> a <i>tarbit/marbit</i>	14
1.3 Biblický zákaz úroku	15
1.3.1 Opatření týkající se úroku v Tóře	16
1.3.2 Opatření týkající se úroku v ostatních částech Starého zákona	20
1.4 Otázka lichvy a úroku v křesťanském středověku	27
2. Zákaz úroku v pramenech islámského zjevení	31
2.1 Islámské právo	31
2.2 Prameny islámského práva	32
2.2.1 Korán	32
2.2.2 Sunna	33
2.3 Ribá	33
2.3.1 Zákaz <i>ribá</i> v Koránu	36
2.3.2 Zákaz <i>ribá</i> v <i>hadísech</i>	38
3. Islámské bankovníctví – struktura a principy	41
3.1 Pozadí islámského bankovníctví	41
3.2 Produkty islámského bankovníctví	44
3.2.1 Mudáraba	44
3.2.2 Mušáraka	45
3.2.3 Murábaha	47

3.2.4 Idžára.....	48
3.2.5 Sukúk.....	49
4. Islámské bankovníctví v světě.....	51
4.1 Islámské bankovníctví v Evropě.....	51
4.1.1 Velká Británie.....	52
4.1.2 Francie.....	54
4.1.3 Německo.....	55
4.1.4 Lucembursko.....	57
4.1.5 Itálie.....	57
4.2 Islámské bankovníctví v islámském světě.....	59
4.2.1 Malajsie.....	60
4.2.2 Indonésie.....	62
4.2.3 Pákistán.....	65
4.2.4 Turecko.....	67
Závěr.....	70
Použitá literatura	73

Úvod

Islámské bezúročné bankovníctví v posledních desetiletích prodělalo prudký rozmach jak v muslimských zemích, tak i v rozvinutých západních ekonomikách. Protože se ale jedná o koncept poměrně mladý, zůstává stále i přes svoji nepopíratelnou atraktivitu širší veřejnosti relativně neznámý. Když se řekne bezúročné bankovníctví, nezajímavému člověku se může toto slovní spojení zdát jako oxymóron a nemusí si umět představit, jak takto postavený finanční systém funguje.

Tato práce se věnuje v první řadě aspektům jeho vzniku a jeho základním principům, doplňuje také jeho dnešní pozici ve světě, jeho úspěchy i překážky, kterým musí čelit. Samotnou práci jsem rozdělila do 4 částí, přičemž nejprve se zaměřím na postoj k úroku a potažmo lichvě ve starověkých právních řádech, které se této problematice alespoň okrajově dotýkaly. Poté rozeberu postoj k úroku a lichvě se Starém zákoně, na který islám jakožto nejmladší ze třech velkých monoteistických náboženství nějakým způsobem navazuje. Dále se budu věnovat pohledu na lichvu a úrok v křesťanství středověku, protože to byla doba, kdy se tato otázka stala znovu aktuální a hojně diskutovaná. Následovat bude kapitola zaměřená na otázku lichvy a úroku v pramenech islámského zjevení, konkrétně v Koránu a sunně. V další části pak přiblížím jednotlivé produkty islámského bankovníctví, přičemž z důvodu omezeného rozsahu diplomové práce se zaměřím pouze na ty nejběžnější a nejrozšířenější: *mudárabu*, *murábahu*, *mušáraku*, *sukúk* a *idžáru*. Poslední část této diplomové práce se pak bude věnovat fungování islámského bankovníctví ve vybraných evropských a muslimských zemích.

Problémem, na který jsem již na začátku psaní narazila, byla dostupnost potřebné literatury. K tématu islámského bankovníctví existují pouhé dvě publikace psané česky,

musela jsem tedy vycházet hlavně z literatury anglicky psané, která bohužel v našich končinách není snadno dostupná. Vzhledem k aktuálnosti a zajímavosti předkládaného tématu považuji tuto skutečnost za velikou škodu, protože člověk, který anglicky nehovoří, nemá příliš velkou šanci se o islámském bankovníctví dozvědět něco do hloubky a právě toto je možná hlavním důvodem, proč o konceptu islámského bankovníctví existuje mezi Čechy jen velmi malé povědomí. Přitom znalost islámského bankovníctví může být v současné době značně ku prospěchu věci, protože ač se západní svět potýká se stagnací, některé země islámského světa naopak ekonomicky prudce rostou. Taktéž rostoucí počet praktikujících muslimů v Evropských zemích a jejich zájem o služby a produkty islámského bankovníctví jsou zajisté důvodem, proč bychom se o toto téma měli zajímat.

1. Lichva a úrok ve Starém zákoně

V této části diplomové práce se budu věnovat otázce lichvy a úroku ve Starém zákoně, přičemž považuji za důležité zahrnout i pohled na problematiku úroku ve starověkých právních řádech a dále také v křesťanském středověku.

1.1 Historické pozadí úroku - Předovýchodní kontext

Počátky poskytování úvěrů můžeme nalézt již v pradávných dobách dávno předtím, než se začaly používat první formy peněz. Rané historické nálezy ukazují, že úrok byl již tehdy obvyklou a dobrovolně akceptovanou součástí úvěru, přičemž nejčastějšími formami úvěrů byly v minulosti půjčky osiva a zvířat. Teprve postupem času se úvěry poskytované s úrokem staly předmětem regulací raných zákoníků. Například Chammurapiho zákoník vydaný kolem roku 1 800 před naším letopočtem uváděl pevně dané limity na úrokové sazby.¹ Podíváme-li se na starověké právní řády obecně, tak kromě Starého zákona žádný z nich půjčování s úrokem zcela nezavrhuje. Za nejvýznamnější zákoníky můžeme považovat zákoník města Ešnunna a výše zmíněný Chammurapiho zákoník, přičemž oba obsahují ustanovení týkající se půjček s úrokem. Jedná se ale pouze o pravidla pro úrokovou sazbu, případně stanovení trestu za braní přehnaného úroku. V žádném z nich nejsou půjčky poskytované s úrokem přímo zakázány či odmítány.²

Ačkoli není možné přesně stanovit, kdy nebo kde začaly probíhat první bankovní operace, je jisté, že poptávka po nich se objevila a rozvinula s používáním peněz jako prostředku směny na počátku organizovaného zemědělství, průmyslu a obchodu. První

---

1 ČERNOHORSKÝ, Jan, *Základy financí*, 2011, str. 102-103

2 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 127

civilizace, u nichž existuje historický důkaz o používání bankovních operací, jsou Sumerové a Babyloňané, kteří žili v Mezopotámii. Historické vykopávky ukázaly, že ke vzniku nejstarší dosud známé bankovní budovy na světě došlo kolem roku 3300 před naším letopočtem. Z mnohých výzkumů dosud objevených historických nálezů v Mezopotámii se dá odvodit, že v té době bylo bankovníctví typické zejména tím, že bylo spojené s posvátnými chrámy, které poskytovaly bezpečná místa pro úschovu obilí a jiných komodit, které byly již v tu dobu používány k obchodním transakcím. Překlad jednoho ze spisů nalezeného v Mezopotámii obsahuje pasáž popisující konkrétní situaci, kdy si zemědělec půjčil od kněžky z chrámu určité množství stříbra, aby financoval svůj nákup sezamu, přičemž se zavázal platit za ekvivalent stříbra během obchodu zakoupeným sezamem a to za cenu platnou v době sklizně. Z tohoto dokumentu lze vyvodit hned několik závěrů. Za prvé, ukazuje se, že chrámy působily jako banky, nebo alespoň hrály roli bank podobně, jak je chápeme v současném slova smyslu. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že lidé měli vždy větší důvěru ve své náboženské chrámy a své kněží než v jiné instituce. Zároveň díky posvěcení těchto chrámů a víře, že umožní přesnou a úplnou správu vkladů, a navíc, protože by si nikdo obvykle nedovolil z posvátných chrámů krást, byly také znatelně bezpečnější. Za druhé, tyto transakce nezahrnovaly úrok, neboť zákazník měl zaplatit jen ekvivalent stříbra, které si půjčil. Ačkoliv hodnota sezamu v době sklizně mohla být menší, rovná, nebo vyšší než cena v době půjčky, to už zpětně nezjistíme, nejednalo se ani tak o úrok, protože úrok je částka placená nad půjčený kapitál, navíc stejného druhu, například stříbro za stříbro, sezam za sezam, ale ne stříbro za sezam nebo sezam za stříbro.³

1.1.1 Chammurapiho zákoník

Chammurapi, který vládl Babylonu mezi lety 1792 a 1750 před naším letopočtem, je

---

3 CHACHI, Abdelkader, *Origin and Development of Commercial and Islamic Banking Operations*, 2005, str. 5

ceněn především pro prosazení sady zákonů, všeobecně známých pod názvem Chammurapiho zákoník (dále jen Zákoník), který byl napsán v Akkadském jazyce a byl vyryt do černého dioritu, asi dva a čtvrt metru dlouhého. Deska je v současné době vystavena v Louvru v Paříži. Byl nalezen v letech 1901 - 1902 francouzskými archeology v Elamském hlavním městě Sús, které je nyní součástí Íránu. Odhaduje se, že Zákoník byl napsán cca v roce 1780 před naším letopočtem. Ačkoli jej předcházely jiné kodexy, je považován za první důležitý právní soubor známý historikům pro své úplné pokrytí témat a rozšířené využívání. Byl přeložen a analyzován historiky a badateli v oblasti práva a teologie. Zákoník je známý mimo jiné také tím, že ztělesňuje princip *lex talionis* („oko za oko“), který je popisován jako systém retribučního práva. Zákoník je však také mnohem komplexnější, než že by jen popisoval přestupky a způsoby trestu, přičemž ne všechny tresty mají tuto retribuční povahu.⁴

V části Chammurapiho zákoníku zabývající se obchodními záležitostmi se hovoří o roli, kterou plní obchodníci (zejména kupci) při poskytování kapitálu vlastníkům půdy a jiným obchodníkům. Mluví také o vlastnících půdy, kteří poskytují pozemky, osivo, práci a vybavení zemědělcům a to prostřednictvím smlouvy o sdílení úrody. Jedná se o způsob, jakým obchodníci plní určitou funkci banky. V zákoníku se také vyskytuje důkaz o existenci úrokové sazby na poskytované půjčky. Zákon č. 88 říká:

„Jestliže dal obchodník obilí na úrok, může vzít 100 sila obilí jako úrok za jeden GUR, jestliže dal stříbro na úvěr, může vzít 1/6 šekelu a 6 zrnek jako úrok za jeden šekel stříbra.“

Další zákon trestá obchodníka, který používá úrokovou sazbu vyšší než 20 procent,

---

4 NAGARAJAN, Karatholovu, *The Code of Hammurabi: An Economic Interpretation, International Journal of Business and Social Science*, 2011, str 110

přičemž trestem za to je, že mu propadá původní částka, čili jistina.⁵ U investic ve formě půjček peněz nebo osiva byla úroková sazba 20% na peníze a 33% na obilí a dlužník i jeho rodina riskovali otroctví, pokud by nesplatili dluh včas. Bankovní operace chrámů a velkých vlastníků půdy se staly natolik početnými a důležitými, že se vládce Chammurapi domníval, že je nutné nastavit standardní pravidla procedur, které by se zabývaly téměř všemi případy vyvstávajícími z podmínek vlastnictví půdy, zaměstnávání zemědělské pracovní síly, občanských povinností, půjček, úroku, zástav, záruk, existence či absence důkazů, přírodních nehod, ztráty, krádeže atd.⁶

1.1.2 Zákoník Ešnunna

Ešnunna bylo starobabylónské království ležící v údolí řeky Diyala, sahající na jihu až k Tigridu. Během archeologických vykopávek prováděných mezi lety 1945 a 1949 byly objeveny dvě téměř duplicitní desky obsahující zákony Ešnunny pocházející cca z roku 1770 před naším letopočtem. Zákony vyryté na deskách však nebyly přiřazeny nikomu konkrétnímu. Ví se, že byly uvedené v platnost vládcem jménem Daduša z Ešnunny, což bylo přibližně mezi lety 1905 až 1780 před naším letopočtem. Podstatné části desek obsahují zákony, které jsou podobné známým zákonům Chammurapiho, ale jsou asi o století starší.⁷ Zákoník města Ešnunna byl napsaný v akkadštině a stejně jako Chammurapiho zákoník se určitým způsobem dotýká tématu úroku, přičemž oba stanovují povolený úrok na 20% v případě peněžních půjček a 33,33% v případě půjček obilí.⁸

---

5 NAGARAJAN, Karatholovu, *The Code of Hammurabi: An Economic Interpretation*, *International Journal of Business and Social Science*, 2011, str 113

6 CHACHI, Abdelkader, *Origin and Development of Commercial and Islamic Banking Operations*, 2005, str 4

7 ANDRUS, Brian R., *Lawyer: A Brief 5,000 Year History*, 2009, str 64

8 BAKER, David L., *Safekeeping, Borrowing, and Rental*, 2006, str. 39

1.2 Starozákonní terminologie - termíny *nešek* a *tarbit/marbit*

Nejprve je potřeba zmínit, kterými výrazy je v textu Starého zákona úrok vyjadřován. Je to zaprvé *nešek* a zadruhé *tarbit/marbit*. *Tarbit/marbit* se v souvislosti s úrokem objevuje pouze v textu Leviticu a v knize proroka Ezechiela, přičemž většina badatelů je toho názoru, že se nejedná o synonymum se slovem *nešek*. Mezi významy těchto slov je podle nich rozdíl, což si podrobněji ukážeme v následující části práce.

V překladu Jewish Publication Society z roku 1962 je slovo *nešek* přeložené jako „zálohový úrok“ a *tarbit* nebo *marbit* jako „příbylý úrok“. Jinými slovy, *nešek* je úrok stržený předem, zatímco *tarbit/marbit* je přidán až během splácení. *Nešek* je také někdy překládán jako „hromadící se úrok“ a *tarbit* jako fixní úrok, který už dále nenarůstá.⁹

Jak jsem uvedla výše, většina badatelů je sice toho názoru, že mezi významem slov *nešek* a *tarbit/marbit* je rozdíl, ojedinělý ale není ani takový názor, že mezi nimi rozdíl není. Druhá skupina badatelů vysvětluje svůj postoj tak, že Starý zákon používá při označení úroku dvě synonyma, aby byl zákaz dvojnásobný. Etymologicky lepší vysvětlení ale zní, že *nešek*, což znamená doslova „kousat“ nebo „hryzat“, byl výraz pro vybrání úroku z pohledu dlužníka, a *tarbit* nebo *marbit*, což znamená v doslovném překladu „zvýšit“, byl výraz pro úrok z věřitelova pohledu. Důležitým faktem, který je potřeba zmínit, je, že Starý zákon vůbec nerozlišuje různé míry úroku, ale kritizován je zde jakýkoli úrok. Starozákonní zákaz úroku tedy není zákazem pouze lichvy v současném smyslu tohoto výrazu, tedy přemrštěného úroku.¹⁰ Co se týče dalších kapitol Starého zákona, ve čtyřech případech jsou v Ezechielovi a jednou v Přísloví, použité oba výrazy, *nešek* i *tarbit*. Dá se říci, že *nešek* je dominantní

---

9 VAN GEMEREN, Willem A., *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* volume III, 1997, heslo: *neshek*

10 *Encyclopaedia Judaica Volume 16 Ur-Z*, heslo Usury, 1986, str. 28-34

slovo, protože pokaždé, když je spojen s výrazem *tarbit*, objevuje se první a na třech místech je použit samotný, zatímco výraz *tarbit* není nikdy použit samostatně.¹¹ New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis uvádí, že *nešek* by placen pravidelně a nakonec byla původní půjčka splacena jednou platbou, zatímco v případě *tarbit* nebyla žádná pravidelná platba nebo úrok, ale na konci byla splacena vyšší suma, než jakou si věřitel na začátku půjčil. Další možná interpretace je, že *nešek* se může vztahovat k případu slevy, kdy se dlužníkovi dá menší než žádaná plná částka, ale je po něm vyžadováno, aby splatil plnou částku.¹²

Podíváme-li se do biblického slovníku, najdeme zde pod heslem úrok zmínku, která popisuje významový rozdíl mezi termíny *nešek* a *marbit*. Konkrétně se zde uvádí, slovo *nešek* se týkalo peněžní půjčky a *marbit* poplatku v naturáliích, který člověk přislíbil vrátit tomu, kdo mu pomohl ve chvíli nouze, např. obilím nebo pokrmem. Dále se zde uvádí, že termíny *marbit* a *tarbit* pochází ze stejného kořene a jejich význam je tedy totožný.¹³

1.3 Biblický zákaz úroku

V následující části práce se pokusím rozebrat otázku zákazu úroku v konkrétních pasážích Starého zákona. V Tóře nalezneme verše týkající se úroku na celkem čtyřech místech a to v Exodu, Leviticu a Deuteronomiu. Ve zbývajících částech Starého zákona pak můžeme nalézt verše týkající se úroku ještě na třech místech v knize proroka Ezechiela a jednou v knize Přísloví.

---

11 VAN GEMEREN, Willem A., *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis volume III*, 1997, heslo: *neshek*

12 VAN GEMEREN, Willem A., *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis volume III*, 1997, heslo: *neshek*

13 NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník*, R-Ž, 1992, str. 1152, heslo: úrok

1.3.1 Opatření týkající se úroku v Tóře

Formulace zákazu výběru úroku v Exodu a Leviticu se výslovně vztahuje na chudé v nouzi, kteří nejsou cizinci a netýká se půjček obchodního charakteru. Zákaz uvedený v Deuteronomiu pak jasně platí na všechny půjčky a dokonce výslovně zmiňuje, že se netýká situace, kdy je půjčováno cizinci.¹⁴ Pokud se jedná o charakter půjčené věci, zákon v Exodu zmiňuje jen peníze, ale kniha Leviticus pak mluví o penězích a jídle a Deuteronomium zahrnuje do zákazu peníze, jídlo, nebo i „cokoli, co se půjčuje na úrok.“ To, že zákazy v Exodu a Leviticu nezahrnují i jiné předměty, než peníze a potraviny, tak jako v Deuteronomiu, neznamena, že omezovaly svůj zákaz jen na peníze a potraviny. Z toho jak je zákon formulován lze vyvodit, že peníze, zmíněné výslovně ve všech třech zákonech, a to vždy na prvním místě, byly hlavním předmětem zákazu. Také potraviny byly často půjčovanou věcí. Ale zmíněním jedné nebo dvou věcí v zákonu nebylo zamýšleno vyřadit jiné. Zákon byl zamýšlen jako kompletní zákaz půjček s úrokem.¹⁵

Všechny tři verze zákona zakazujícího úrok dále říkají, že zákaz se týkal jen Izraelitů a že bylo přípustné půjčit na úrok cizincovi. Použití výrazů „můj lid“ a „tvůj bratr“ v Exodu a Leviticu jasně ukazuje, že zákaz se netýkal těch, kteří nebyli buď „můj lid“ nebo „tvůj bratr“, čili jednalo se o příslušníky jiných národů. Pasáž v Deuteronomiu pak navíc zcela nezkřývaně říká: „*Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat nesmíš.*“¹⁶ Že se zákon o úroku týkal jen Izraelitů není potřeba vnímat jako něco překvapivého, spíše naopak by bylo překvapující, kdyby zahrnoval cizince, protože většina zákonů uvedených v textu Starého zákona napsaných s cílem chránit chudé, byla určena jen pro Izraelské chudé, nikoli pro cizince. Zákony, které měly za úkol chránit otroka před

---

14 *Encyclopaedia Judaica Volume 16 Ur-Z*, heslo Usury, rok 1986, str. 28-34

15 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 129

16 Deuteronomium 23:21, *Bible, český ekumenická překlad*

hrubým zacházením, nebo zákony které vyhlášovaly, že otroci musí být osvobozeni sedmý rok, a zákony, které odpouštěly sedmý rok dluhy a ponechávaly zemědělskou půdu sedmý rok chudým, ty všechny platily jen pro příslušníky izraelského národa. Zákon o zákazu úroku tedy byl součástí tohoto souboru zákonů, který sloužil k ochraně chudých mezi Izraelity. Je však potřeba upozornit, že ačkoli cizinec cestující Izraelem netěžil z většiny těchto zákonů na ochranu chudých, pro ty cizince, kteří měli stálý domov v Izraeli, platilo jedno opatření a sice, že zákony rozlišovaly mezi *nokri*, cizincem, který přišel do země na omezenou dobu a *ger*, cizincem, který se trvale usadil mezi Izraelity. Většina zákonů chránících chudé, mezi nimi zákon o úroku, zahrnovalo trvale usazeného cizince do své platnosti. Pět knih Mojžišových dokonce na mnoha místech napomíná Izraelity, aby chránili trvale usazeného cizince.¹⁷ S jistotou můžeme říci, že účelem biblického zákazu úroku tedy bylo chránit chudé. Způsob formulace ve Starozákonním textu může být chápán tak, že chudý si půjčuje kvůli ekonomickým obtížím, a půjčka je správný čin, provedený, aby pomohl ulevit od chudoby. Účtovat si úrok z půjčky by tím pádem bylo zneužitím situace chudého. Je tedy vytvořen zákon, aby zakázal tuto nečestnou praxi. V Exodu a Leviticu zákon přímo uvádí, že jeho zájmem je chránit chudé. V Deuteronomiu není ekonomický status dlužníka nijak zmiňován. Nicméně nikde není žádný náznak, že zákon zakazující úroku, jak je vyjádřen v Exodu a Leviticu, by měl být v zájmu kohokoli jiného než chudého člověka.¹⁸

Zákon o zákazu úroku stojí na dvou sociálních základech: za prvé, že zámožní by měli pomáhat nemajetným. Když ne dary, tak alespoň bezplatnými půjčkami. Za druhé, úrok (nebo přemrštěný úrok) byl vnímán jako jedna z příčin společenského úpadku a byl proto dán zcela mimo zákon. Obě tato kritéria ale platila pouze uvnitř izraelského národa – pomáhat cizincům nemohlo být povinné, ani veřejná politika se nijak nestarala o to, jak se jim daří. Peněžní

---

17 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 130

18 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 130

půjčky cizincům byly dále motivovány pouze legitimní touhou po výdělku, protože vnitřní hospodářství bylo velmi zemědělsky založené a nemělo žádné významné peněžní trhy. Z dobročinné povahy zákona o zákazu úroku vyplývá, že jeho porušení nebylo pokládáno za trestný čin spojený s trestní sankcí, ale spíše za morální přestupek. Jinými slovy, zatímco za vybírání úroku nehrozil žádný trest, poskytování bezúčasných půjček a zdržení se vybírání úroku vedlo k požehnání a odměnám od Boha, jak uvedeno v Deuteronomiu 23, 20.-21. verši.¹⁹

„Svému bratru nebudeš půjčovat na úrok, na žádný úrok ani za stříbro ani za pokrm ani za cokoli, co se půjčuje na úrok. Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat nesmíš, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal ve všem, k čemu přiložíš svou ruku na zemi, kterou jdeš obsadit.“²⁰

Silný pocit odpovědnosti Izraelitů za všechny své bratry se nejlépe odráží v počtu konkrétních zákonů, které byly koncipovány tak, aby pomáhaly chudým. Například existovala pravidla, že roh pole a zbytky měly být ponechány chudým, sedmého roku měly být pole ponechána ladem a cokoli na nich samo vyrostlo mělo být sklizeno chudými. Sedmého roku také měli být izraelští otroci osvobozeni a všechny dluhy byly odpuštěny. Uprchlý otrok neměl být vrácen svému pánovi. Padesátého roku byl veškerý majetek, kromě domů v městech obehnaných zdí, navrácen původním majitelům. Věřitel, který držel v zástavě oděv, ho měl vrátit majiteli na noc, aby ho ochránil před zimou. Věřitelovi nebylo dovoleno vstoupit do domu dlužníka, aby si mohl vzít svou zástavu, ale musel počkat venku na dlužníka, aby mu ji sám dal. Mlýnský kámen nesměl být vzat do zástavy, protože byl prostředkem obživy

---

19 *Encyclopaedia Judaica Volume 16 Ur-Z*, heslo Usury, 1986, str. 28-34

20 Deuteronomium 23:20-21, *Bible, Český ekumenický překlad*, 1998

dlužníka.²¹

„Když poskytneš svému bližnímu nějakou půjčku, nevejdeš do jeho domu, abys na něm vymáhal zástavu. Zůstaneš venku a muž, kterému jsi půjčku poskytl, vynese ti zástavu ven. Jestliže je ten muž zchudlý, s jeho zástavou neulehneš. Vrátiš mu zástavu při západu slunce, aby ulehl ve svém plášti a žehnal ti. To bude tvá spravedlnost před Hospodinem, tvým Bohem.“ (Deuteronomium 24:10-13²²)

Další pasáže věnující se úroku v textu Tóry:

Exodus 22:25

„Jestliže půjčíš stříbro někomu z mého lidu, zchudlému, který je s tebou, nebudeš se k němu chovat jako lichvář, neuložíš mu úrok.“

Leviticus 25:35-37

„Když tvůj bratr zchudne a nebude moci vedle tebe obstát, ujmeš se ho jako hosta a přistěhovalce a bude žít s tebou. Nebudeš od něho brát lichvářský úrok, ale budeš se bát svého Boha. Tvůj bratr bude žít s tebou. Své stříbro mu nepůjčuj lichvářsky, na poskytované potravě nechtěj vydělávat.“

Deuteronomium 15:7-11

---

21 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 128-129

22 Deuteronomium 24:10-13, *Bible, Český ekumenický překlad*, 1998

„Bude-li u tebe potřebný někdo z tvých bratří, v některé z tvých bran v tvé zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh, nebude tvé srdce zpupné a nezavřeš svou ruku před svým potřebným bratrem. Ochotně mu otvírej svou ruku a poskytni mu dostatečnou půjčku podle toho, kolik ve svém nedostatku potřebuje. Dej si pozor, aby v tvém srdci nevyvstala ničemná myšlenka, že se blíží sedmý rok, rok promíjení dluhů; že tedy budeš na svého potřebného bratra nevládný a nedáš mu nic . On by kvůli tobě volal k Hospodinu a na tobě by byl hřích. “

„Dávej mu štědře a nebuď skoupý, když mu máš něco dát, neboť kvůli tomu ti Hospodin, tvůj Bůh, požehná ve všem, co děláš, ve všem, k čemu přiložíš ruku. Potřebný ze země nevymizí. Proto ti přikazují: Ve své zemi ochotně otvírej ruku svému utištěnému a potřebnému bratru. “

1.3.2 Opatření týkající se úroku v ostatních částech Starého zákona

V Ezechielových proroctvích byla lichva označena za jeden z nejtěžších zločinů, přičemž je zmíněna v souvislosti s krádeží, cizoložstvím, vraždou a podobnými „ohavnostmi“, které zasluhují smrt²³:

„Pokud však zplodí syna rozvratníka, který bude prolévat krev a dopouštět se proti bratru čehokoli z těchto věcí a nebude činit nic z oněch věcí dobrých, ale bude hodovat na horách, poskvrňovat ženu svého bližního, utiskovat utištěného ubožáka, druhého odírat, nevracet zástavu, pozvedat oči k hnusným modlám, dopouštět se ohavnosti, půjčovat lichvářsky a brát úrok, bude žít? Nebude žít; dopouštěl se všech těchto

---

23 Encyclopaedia Judaica Volume 16 Ur-Z, heslo Usury, rok 1986, str. 28-34

ohavností, jistě zemře, jeho krev bude na něm.“(Ezechiel 18:10-13)²⁴

Každá zmínka o úroku v Bibli je tedy nesouhlasná: Pět knih Mojžíšových obsahují tři pasáže, které zakazují úrok, pasáže z Ezechiela, Žalmů a Přísloví pak označují člověka, který půjčuje s úrokem, za špatného a toho, kdo se této praktiky zdržuje, jako počestného. Tento postoj je ostře v rozporu s postojem jiných národů dávného blízkého východu. Žádný z právních řádů starověkého světa mimo Starý zákon neobsahuje zákony, které by půjčování s úrokem vysloveně zavrhovaly.²⁵

Důvod, proč z národů dávného blízkého východu jen Izrael odsoudil přijímání úroku, spočívá v jeho historické zkušenosti, která byla jedinečná v ekonomickém, politickém, náboženském i psychologickém smyslu. Izrael se stal národem v pustině, rozvinul své nejstarší zákony v poušti a byl národem bez země a bez vlády v běžném slova smyslu. Přesto byl dostatečně silně stmelený, aby rozvinul právní řád a jeho nejstarší zákoníky odrážejí charakter společnosti jako pastevecké komunity. Když Izrael vstoupil do Kanaánu, převažující formou hospodářství se stalo místo pastevectví zemědělství a pouštní zákony se začaly rozšiřovat, aby uspokojily potřeby komunity. Ale i komunita izraelitů byla během času Soudců primitivní a chaotická. Když během časných let monarchie bylo započato převádění zákona do psané formy, mnoho ze základních zákonů již bylo ustanoveno. Část vysvětlení, proč Izrael měl zákon proti úroku a jiné národy ne, je tedy, že zákony Izraele byly zformovány během období méně rozvinutého politického a ekonomického společenství než u jeho sousedů. Když Izrael vytvořil svůj zákon proti úroku, jediné půjčky, které byly poskytovány, byly půjčky chudým a hladovým. Mezi Izraelity nebyla poptávka po komerčních půjčkách. Na druhou stranu, když Babyloňané psali své zákony, měli silnou

---

24 Ezechiel 18:10-13, *Bible*, Český ekumenický překlad, 1998, str. 766

25 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 128

centrální vládu a hospodářství, které zahrnovalo nejen pastevectví a zemědělství, ale také obchodování. Pokročilejší hospodářství vyžadovalo půjčky pro obchodní účely a ne pouze pro zmírnění chudoby.²⁶

Aby bylo možné pochopit, proč se nějaký konkrétní zákon objevuje v Izraelských zákonících a ne v zákonících jiných národů, je potřeba si uvědomit, že náboženství Izraele je odlišné od jiných. Izrael věřil v Boha, který požadoval spravedlnost a který učil odpovědnost jednoho příslušníka za druhého. Nejen že o vdovu, sirotka a cizince se měli ostatní postarat, ale řada jednotlivých zákonů byla zavedena pro ochranu chudých, protože spravedlivý a morální Bůh nebyl spokojen, když viděl chudé trpět a ve své chudobě strádat. Hebrejské právo usilovalo o pozvednutí potřebných z nejhlubšího a nejvážnějšího ekonomického strádání, aniž by rušilo základní ekonomický systém. Značně důležitý činitel pro vysvětlení zájmu izraelského práva o chudé je zkušenost Izraele s otroctvím. Žádný jiný starověký zotročený národ neunikl ze svého otroctví a neustavil se jako nezávislý národ v zemi svých praotců. V celé Bibli čteme, jak silně na něj zapůsobila zkušenost s otroctvím. První z deseti příkázání připomíná Izraeli jeho původ v otroctví, a v mnoha případech nacházíme frázi „A pamatuj, že jsi byl služebníkem v zemi Egyptské.“²⁷

Ačkoli bylo vybírání úroku za poskytování půjček zakázáno, Izraelským věřitelům bylo povoleno brát zástavy. Nicméně přestože měly být zástavy přísně regulované, aby bylo chráněno živobytí a důstojnost dlužníka a zabráněno přílišným obtížím (Deuteronomium 24:6, 10-13), ne každý věřitel dodržoval předpisy, například v knize Ámos se uvádí:

---

26 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 128

27 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 128

„Rozvalují se na zabavených oděvech při každém oltáři. Vydřené pokuty propíjejí ve víně v domě svého boha.“²⁸

Ohledně pravidla, že všechny dluhy budou zrušeny každý sedmý rok jsou spory o tom, zda tato pasáž (Deuteronomium 15:1-11) představuje zrušení všech dluhů, nebo jen jejich pozastavení na rok, kdy pole ležely ladem. Ačkoli židovská tradice říká, že se to vztahuje ke zrušení, mnozí se domnívají, že text mluví o odložení platby. I přes existenci takových zákonů dostupné důkazy ukazují, že dluhy byly v Izraeli neustálým sociálním problémem.²⁹ V knize proroka Ezechiela 18, verších 8 a 17 je počestným člověkem nazván takový, který nepůjčuje na úrok nebo nebere žádné navýšení půjčené částky:

„...nepůjčuje lichvářsky a nebere úrok, odvrací se od bezpráví, vykonává pravdivý soud mezi mužem a mužem...“

„...neodtáhne svou ruku od utištěného, nevezme lichvu ani úrok, nýbrž bude jednat podle mých řádů a řídit se mými nařízeními, ten pro nepravost svého otce nezemře, jistě bude žít.“³⁰

V protikladu zlý člověk je bezohledný a stará se více o zisk z neštěstí druhého než od pomoc někomu v době, kdy se mu nedaří, jak je uvedeno v knize proroka Ezechiela 18, 13. verš:

---

28 Ámos 2:8, Bible, Český ekumenický překlad, 1998

29 New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis volume III, heslo: Neshek

30 Ezechiel 18: 8, 17, Bible, Český ekumenický překlad, 1998

„...bude půjčovat lichvářsky a brát úrok, bude žít? Nebude žít, dopouštěl se všech těchto ohavností, jistě zemře, jeho krev bude na něm.“³¹

Ezechiel to říká v období, které lze popsat jako plné cynismu, beznaděje a vzpurného zpochybňování Boha a ujišťuje tak svůj lid o své oddanosti k Bohu a nabádá je, aby přijali pozvání Boha do svého života přísným dodržováním jeho smluvních požadavků. Žalm 15, což mohla být vstupní liturgie, používaná když skupina poutníků dorazila k branám svatyně, vyjmenovává nutné morální vlastnosti osoby, která může být přijata do pobožného shromáždění. Ve verši 5 je člověk který půjčí peníze bez úroku prohlášen za hodného přijetí do svatyně a osobního společenství s Bohem.³²

„...nepůjčuje na lichvářský úrok, nedá se podplatit proti nevinnému.“³³

Bohužel se zdá, že zákony proti půjčování na dluh nebyly přísně dodržovány. Přísloví 28:8, odsuzuje chamtivost a nespravedlnost bezohledných bohatých, kteří, ve své nenasytné touze po penězích, vydělávají na neštěstích svých bližních Izraelitů. Samo o sobě nebylo vlastnictví bohatých vnímáno jako znak bezbožnosti, ale bohatství bez soucitu a štědrosti bylo považováno za neslučitelné s počestností a za urážku bratrstvu.

„Kdo rozmnožuje svůj statek lichvou a úrokem, shromažďuje jej pro toho, kdo se smilovává nad nuznými.“³⁴

---

31 Ezechiel 18:13, *Bible*, Český ekumenický překlad, 1998

32 *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis volume III*, heslo: Neshek

33 Žalmy 15:5, *Bible*, Český ekumenický překlad, 1998

34 Přísloví 28:8, *Bible*, Český ekumenický překlad, 1998

O provozování lichvy se hovoří také v knize proroka Ezechiela 22:12, v části obžaloby proti bezbožnému Jeruzalému:

„V tobě berou úplatek, jsou pohotovi k prolévání krve, bereš lichvářský úrok, chamtivě vydíráš svého bližního a na mne zapomínáš, je výrok Panovníka Hospodina.“³⁵

V textu knihy proroka Ezechiela jsou vyjmenovány různé hříchy, všechny příznačné pro vnitřní odcizení od Boha, a ty zahrnují žádost o úrok a navýšení. Prorok prohlašuje, že jako odpověď na zločiny, které spáchali proti Bohu a svým bližním, budou lidé roztroušeni v exilu mezi národy a všechny nečistoty v Jeruzalémě budou zničeny. Plačtivá slova Boha „a na mne zapomínáš“ (kniha proroka Ezechiela 22, verš 12) znamenají, že společenská morálka je závislá na připomínání si Boha.³⁶

O nedodržování zákazu úroku v biblických časech dále svědčí, že věřitel (*nošeh*), který neposkytoval bezúročné půjčky, je často popisován jako náročný a nesmiřitelný, konkrétně v 1. Knize Samuelově 22, veš 2:

„Také se kolem něho shromáždili všichni utlačovaní, všichni stíhaní věřitelem a všichni, jejichž život byl plný hořkosti. Stal se jejich velitelem. Bylo s ním na čtyři sta mužů.“³⁷

---

35 Ezechiel 22:12, Bible, Český ekumenický překlad, 1998

36 New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis volume III, heslo: Neshek

37 1. Samuelova 22:2, Bible, Český ekumenický překlad, 1998

Prorok Ezechiel 22, ve verši 12 odsuzuje ty, kteří „*brali lichvářský úrok, chamtivě vydírali svého bližního*“ a zapomněli na Boha a v knize Nehemiáš 5, ve verši 7 se uvádí, že musel pokárat vznešené a bohaté pro vyžadování úroku „*Půjčujete svým bratřím na lichvářský úrok!*“ a formálně a vážně je musel zapřísahat, aby úrok nevybírali. Ve verších 10 – 13:

„Také já, moji bratři a moji lidé, bychom od nich mohli požadovat úrok z peněz a obilí. Upustíme však od toho dluhu. Vraťte jim ještě dnes jejich pole, vinice, olivovníky a domy i příslušnou částku peněz, obilí, moštu a čerstvého oleje, za něž jste jim půjčku poskytli.“ Odpověděli: „Vrátíme a nic od nich nebudeme požadovat. Uděláme to tak, jak jsi řekl.“ Svolal jsem tedy kněze a zavázal lid přísahou, že toto slovo dodrží. Také jsem vytřepal záhyby svého roucha a řekl jsem: „Právě tak necht’ vytřepe Bůh každého muže, který toto slovo nedodrží, z jeho domu a vlastnictví; tak bud’ vytřepán a vyprázdněn.“ Nato celé shromáždění odpovědělo: „Amen.“ I chválili Hospodina, a lid to slovo dodržel.“³⁸

Z papyrů Elephantine se zdá, že mezi Židy v Egyptě v pátém století př. n. l. bylo samozřejmostí, že půjčky byly úročené: nejen že byly přehlíženy biblické příkazy, alespoň co se týče úroku, ale ani se neobraceli na jakékoli právní ustanovení, aby se vyhnuli zákazu.³⁹

Je těžké určit obecný postup z těchto pár papyrů. Podle Gamorana by však mohly naznačit, že ve pátém až třetím století př.n.l. v Egyptě si Židé vzájemně půjčovali na úrok a že ve druhém století př.n.l. Provozovali bezúročné půjčky s úrokem jen jako pokutou za

---

38 Nehemiáš 5:10-13, Bible, Český ekumenický překlad, str. 402-403

39 *Encyclopaedia Judaica Volume 16 Ur-Z*, heslo Usury, rok 1986, str. 28-34

prodlení. Je však nutné dodat, že i když tyto papyry ukazují porušování biblického zákona v Egyptě, nedokazují, že zákon byl porušen v Izraeli. Egyptská komunita byla velmi vzdálena z centra Židovského života a pokud lze zjistit, dodržovala velmi málo ze zákonů Tóry.

Jak se ukázalo výše, v textu Starého zákona jsou půjčky zmiňovány na mnoha místech. Zabavení zástavy a prodání sebe samého nebo dětí do otroctví ve snaze splatit dluh je také na řadě míst doloženo, ale přesto z žádné konkrétní pasáže ve Starém zákoně není možné určit, že půjčky byly dávány na úrok. Jestli byl zákon o úroku dodržován, to zůstává v rovině spekulací. Podle zmínek o půjčování na úrok v Ezechielovi, Žalmech a Přísloví vyplývá, že zákon byl sice nějakým způsobem porušován, ale zároveň skutečnost, že v celém Starém zákoně není zmíněn jediný konkrétní případ půjčky na dluh, vede k hypotéze, že zákaz půjčování na úrok byl alespoň v nějakém rozsahu dodržován.⁴⁰

1.4 Otázka lichvy v křesťanském středověku

Téma lichvy a v souvislosti s tím i úroku se jako aktuální znovu objevuje ve středověku, kdy se kvůli ekonomickému růstu ve 12. století zvyšuje počet lichvářů i mezi křesťany. V souvislosti s tím se stávalo, že křesťané považovali příslušníky židovského národa za obávané konkurenty a vzrůstala tak nenávist mezi jednou a druhou skupinou. Ve 13. století se pak křesťanští lichváři pohybovali v antisemitském prostředí, přičemž církve je odsuzovala více než Židy. Středověký myslitel Jakub z Vitry říká:

„V dnešní době je lichvářům vzdávána čest a svěští pánové je hájí kvůli jejich bohatství a říkají: „To jsou naši židé, půjčují nám a my nad nimi držíme ochrannou

---

40 GAMORAN, Hillel, *The Biblical Law against Loans on Interest*, 1971, str. 133-134

ruku. “, ale přitom jsou horší než Židé, protože Židé svým bratrům na úrok nepůjčují. Naši lichváři slouží nejen světským knížatům, ale i prelátům, kterým půjčují, aby dopomohli svým synům k církevním prebendám a dcerám k sňatkům s rytíři a šlechtici. Vše je řízeno jejich penězi. A zatímco nenávidíme ubožáky, jim je vzdávána čest. “

Faktem ovšem je, že Jakub z Vitry byl nejen moralista, ale také výrazný pesimista, takže měl jistou tendenci vykreslovat skutečnost v černých barvách. Ve skutečnosti být lichvářem ve středověku neznamenal takovou čest ani jistotu. Co nám ale jeho slova ukazují je, že křesťanská společnost středověku nebyla ideální.⁴¹

Podíváme-li se na začátek otázky lichvy ve středověku, musíme si uvědomit, že od konce 11. století až do počátku 13. století se mění pojetí hříchu a pokání tím způsobem, že se zvnitřňuje a zduchovňuje. Můžeme říct, že od této doby se pojetí závažnosti hříchu odvozuje od úmyslů hříšníka, čili záleží na tom, jestli byl jeho prvotní úmysl, který hříchu předcházel, dobrý či špatný. Jedná se tedy o na úmyslu založenou morálku, což dokládají všechny významné teologické školy 12. století.⁴² S tímto novým pohledem na hřích se pak mění samozřejmě i pohled na lichváře tak, že tíha jeho prohřešku je nyní do jisté míry ponechána na zpovědníkovi a ten pak sám zváží individuální rozměr tohoto hříchu.⁴³

Počátky problému se zadlužováním mezi lidmi můžeme zařadit do 12. století, kdy téměř celý Západ narážel na nedostatek peněžní hotovosti mezi lidmi. Mezi nejzadluženější skupinu obyvatel patřili rolníci, což bylo způsobeno hlavně tím, že se prodej jejich produktů, které byly obvykle o nízké hodnotě, omezoval na místní nebo regionální trhy a z tohoto důvodu nevynášel téměř žádné kovové peníze. Mnoho rolníků bylo zadluženo u židovských

---

41 LE GOFF, Jacques, *Peníze a život*, 2005, str. 30

42 LE GOFF, Jacques, *Peníze a život*, 2005, str. 12

43 LE GOFF, Jacques, *Peníze a život*, 2005, str. 14

půjčovateli a dá se říct, že právě na tomto půjčování peněz příslušníci židovského národa zbohatli, i když je pravda, že ne až do takové míry, jak se obecně traduje. Před tímto obdobím byly obvykle největšími poskytovateli v rámci omezené potřeby půjček kláštery, ale to pouze do okamžiku, kdy používání peněz proniklo do měst. V tuto dobu se stali půjčovatelé právě židé a to zejména z toho důvodu, že podle Starého i Nového zákona byly úročené půjčky zakázány mezi křesťany, mezi židy, ale mezi židy a křesťany navzájem už zakázány nebyly, čehož samozřejmě židé využili. Hlavním důvodem byl fakt, že v tuto dobu se židé, kteří se nemohli zabývat zemědělstvím, věnovali řemeslům provozovaným ve městech, např. lékařství a půjčování peněz nemajetným křesťanům na úrok uvítali jako další možný zdroj příjmů.⁴⁴

Pohled církve 13. století na lichvu dokládá nejlépe sbírka kanonického práva, která říká, že lichva je vše, co je požadováno oplátkou za půjčku, ale zároveň to hodnotu samotné půjčky přesahuje. Půjčovat na lichvářský úrok je hřích, který odsuzuje Starý i Nový zákon. Mezi hlavní důvody těchto pravidel patří fakt, že lichva je součástí smrtelného hříchu lakomství a zároveň, že lichva je krádež a sice krádež času, který náleží jen Bohu, neboť člověk provozující lichvu si nechává platit za čas, který uplynul mezi půjčkou a jejím splacením, čímž vytváří nový druh času – lichvářský čas.⁴⁵ I když ve 13. století byla lichva stále důrazně odsuzována a lichvářům bylo vyhrožováno mukami pekelnými, přesto zde již existovaly určité snahy o regulaci úroku. Je bezesporu překvapující, že hranice přiměřené úrokové míry tehdy činila 20%, protože z dnešního pohledu se tato úroveň může zdát jako poměrně vysoká.⁴⁶

S příchodem 14. a 15. století přestalo být potírání lichvy radikální. Důvodem byla za prvé touha lichvářů být dobrými křesťany a za druhé touha církve spasit i ty největší

---

44 LE GOFF, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, str. 33

45 LE GOFF, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, str. 33

46 LE GOFF, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, str. 38

hříšníky. Církev se snažila do života jednotlivců i společnosti zavést takové normy, které by odpovídaly požadavkům historického vývoje, v tomto případě rozšíření peněz mezi lid.⁴⁷ Dalším odůvodněním nutnosti existence kupeckého zisku byla odměna za práci, na kterou se v tuto dobu začalo pohlížet jinak než tomu bylo doposud. Totiž původně byla práce chápána jako něco opovrženého, což nám dokládá fakt, že pracující, zejména rolníci, stáli na spodní příčce společenského žebříčku. Nyní se však stal pracující člověk pomocníkem Boha při vytváření světa, který by odpovídal Božím záměrům.⁴⁸

S rozšiřováním peněžních transakcí mezi lid vznikla v 15. století také potřeba kupců zakládat sdružení a vytvářet smlouvy. V Janově a Benátkách se tehdy používala zejména smlouva zvaná *commenda*, která spočívala ve sdružování partnerů za účelem sdílení zisků a ztrát. To je zajímavé hlavně z toho důvodu, že sdílení zisků a ztrát je jedním z hlavních principů islámského bankovníctví, jak bude podrobně vysvětleno v následující sekci. Při uzavření partnerství na základě *commendy* půjčil komanditista cestujícímu kupci část kapitálu nezbytného k uskutečnění obchodu. Pokud během obchodu vznikla ztráta, komanditista nesl celé finanční břemeno, přičemž věřitel ztratil pouze cenu své práce. Ve chvíli, kdy obchod vynesl zisk, komanditista, který zůstal doma a obchodu se osobně neúčastnil, získal splátku a část zisku, obvykle tři čtvrtiny.⁴⁹

---

47 LE GOFF, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, str. 36

48 LE GOFF, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, str. 38

49 LE GOFF, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, str. 42

2. Zákaz úroku v pramenech islámského zjevení

Islám je náboženstvím, které je poměrně specifické svým velkým důrazem na etiku, což je zřejmé například u instituce povinné almužny, *zakátu*, který je jedním ze základních pěti pilířů tohoto náboženství. Jedná se o náboženskou daň, která je primárně určena na obecně prospěšné a dobročinné účely.⁵⁰ Korán obsahuje jako součást zákona velké množství morálních výzev ke zbožnosti, upřímnosti, vlídnosti a dobrým činům. Etické stránce islámu a sociálním otázkám je dnes věnována zvýšená pozornost a to zvláště z toho důvodu, že v se v současnosti islámu ze strany Západu často vytýká sklon k násilí nebo například drsná praxe trestního práva.⁵¹ Postoj islámu k úroku a lichvě se sociálními otázkami a důrazu na ochranu jednotlivce úzce souvisí, jak si ukážeme v následující části této práce.

2.1 Islámské právo

Islámské náboženské právo *šaría* je souhrnem řádu přikázanému lidstvu Bohem. Jedná se o neproměnný morální Zákon, který je stejně jako Korán vnímán jako věčný a nestvořený. Systém islámského práva charakterizuje islám ještě výrazněji než soustava dogmatické teologie, přičemž dle současných muslimských učenců je islám jednotou dogmatu, práva a kultury. Islámský právní systém zahrnuje celou oblast vztahů člověka k Bohu i k druhým lidem a prostupuje celý způsob života muslima.⁵² Abychom plně pochopili problematiku islámského práva, je potřeba porozumět primárním pramenům islámu. V následující části této diplomové práce si ve stručnosti představíme prameny islámu a islámského práva Korán a sunnu. Dále bude následovat část, která přiblíží pasáže z Koránu a *hadísů*, týkající se zákazu úroku.

---

50 KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, str. 104

51 KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, str. 154

52 KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, str. 117

2.2 Prameny islámského práva

2.2.1 Korán

Na počátku sedmého století v malém městě Mekka ležícím na hlavní cestě z Jemenu do Sýrie začal prorok Muhammad vést kampaň proti lokálním modlům a obracel lid na své nové monoteistické náboženství, Islám. Zjevení, o kterých tvrdil, že je má od Boha, byly přepsány do knihy, ze které se stal Korán, který dal přívržencům islámu všeobecný kodex chování, zahrnující všechny aspekty jejich životů.⁵³ Ortodoxní učení islámu považuje Korán za přímé Boží slovo, které je nestvořené a existuje od věčnosti. Spolu s Koránem existuje ještě Kniha původní, *al Kitáb*, která je jeho předobrazem a která je uložena u Boha na nebesích. Její obsah byl v jazykové podobě nadiktován Muhammadovi andělem Džibrílem a to v dokonalém a přesném znění. Korán je rozčleněn do 114 súr, které jsou seřazeny podle své délky a to od nejdelší až po nejkratší.⁵⁴ Nejkratší súra obsahuje pouhé 3 verše, nejdelší pak 286, přičemž počet veršů neukazuje skutečnou délku, protože některé starší súry mají velmi krátké verše. Naproti tomu u pozdějších súr není výjimkou narazit na verš, který má deset až patnáct řádků. Jednotlivé súry v Koránu jsou od sebe již od raných dob odděleny záhlavími, ale v úplně nejstarších exemplářích nalezneme jméno súry uvedené až na jejím konci. Zajímavé je, že číslování súr bylo zavedeno až v 19. a 20. století a názvy súr tak byly do té doby jediným možným způsobem, jak citovat Korán. Dále je potřeba zmínit, že názvy súr mají jen málokdy souvislost s jejich obsahem, často je totiž tento název vzat z některého z prvních veršů.⁵⁵

---

53 BERSCHADSKY, Ariel, *Innovative Financial Securities in the Middle East: Surmounting the Ban on Interest in Islamic Law*, 2001, str. 108

54 KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, str. 29

55 HRBEK, Ivan, *Korán*, str. 48

2.2.2 Sunna

Druhým primárním pramenem islámského práva je sunna, čili tradice, zvláště pak sbírka *hadísů*. Jedná se o soubor závazných učení a norem, který je často řazený přímo po bok Koránu. Již v prvním století hidžry vyvstala otázka, jaký je vzájemný vztah mezi Koránem a sunnou, protože v některých případech zde byly určité rozdíly, co se obsahu učení týká. Právníci zastávají názor, že koránské předpisy jsou obecnou formou a sunna je upřesňuje a rozpracovává. Každý *hadís* má dvě části, za prvé *isnád*, což znamená podepření nebo řetěz a jedná se o doložení zdroje, čili řetěz vedoucí k člověku, který Muhammadův výrok tlumočil jako první a druhou částí *hadisu* je pak jeho obsah.⁵⁶

Co se týče zaručení pravdivosti jednotlivých zaznamenaných výroků, je to důležitá otázka muslimského dějepisce. Nejstarší významní autoři sepisovali často výroky, které byly všeobecně známé a z tohoto důvodu doložení řetězu opomíjeli. Jestliže některý *hadís* obsahuje dlouhý a detailní *isnád*, můžeme se domnívat, že se jednalo spíše o *hadís* novější. Nebylo také výjimkou, že se objevovaly podvrhy, které vkládaly Muhammadovi do úst myšlenky hájící a propagující zájmy různých mocenských skupin. Z tohoto důvodu musela ve 3. století *hidžry* vzniknout samostatná vědní disciplína, která si kladla za cíl rozlišovat pravé tradice od padělků. Největší pozornost pak byla věnována zkoumání *isnádů*, například zkoumání otázky, zda se jednotliví tradenti mohli vůbec setkat.⁵⁷

2.3 Ribá

Zákaz *ribá* je v systému islámského finančnictví zcela zásadní. Samotné slovo *ribá* vychází ze slovesa *rabá*, které v přesném překladu znamená narůstat. Kořenem, ze kterého

---

⁵⁶ KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, str. 49

⁵⁷ KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, str. 50

toto sloveso vzniklo, je pak *r-b-w* a v Koránu se vyskytuje celkem dvacetkrát, přičemž vždy ve smyslu narůstající, zvětšující se, zvyšování a podobně. Význam slova *ribá* je tedy nárůst, přídavek, příplatek nebo zkratka něco navíc.⁵⁸

Abychom pochopili poselství zákazu *ribá*, je potřeba se dostat k jeho obecně společenské rovině, a to tak, že se podíváme na konkrétní společenskou situaci, ve které tento zákaz vznikl. Společnost, do které se narodil Muhammad, byla totiž společností, kde se postupně začínala uvolňovat rodová pouta, čímž začaly růst majetkové rozdíly a spory mezi jednotlivými rody, a tím se stále více narušovala tradiční soudržnost. Ekonomické a finanční zájmy a s nimi související nárůst výskytu dluhů spojených s *ribá* pak narušovaly ideologii založenou na solidaritě pokrevně příbuzných muslimů. Muhammad jako vnímavý a citlivý člověk, navíc s vlastní tvrdou životní zkušeností, pocítil potřebu reformy. Oslabování obce ztrátou jejích příslušníků však nebylo rozhodně v jeho zájmu, naopak nemohl přijít o své spojence, protože na nich závisel život vznikajícího společenství muslimů.⁵⁹

Problém ale nastává v okamžiku výkladu, o jaký přidaný úrok se v případě zákazu *ribá* jedná. První rozšířený názor říká, že je to přírážka uvalená na dlužníka v den termínu splatnosti jeho dluhu, pokud jej není schopen zaplatit a chce splátku odložit. Tento názor bývá obhajován tím, že převažující forma transakcí, které zahrnovaly *ribá*, byl prodej na úvěr, ve kterém byla odložená cena rovnou vyšší než cena při okamžitém splacení. Potřeba znovu navýšit cenu se objevila až v případě dalšího odložení platby. Většina badatelů se však domnívá, že pojem *ribá* znamená jak úrok dohodnutý ve smlouvě v případě půjček, tak i následné navyšování v případě půjček nebo dluhu vznikajícího z prodeje na úvěr, pokud bylo splacení odkládáno, protože dlužník neplatil ve stanovenou dobu. Je tedy nutné zodpovědět otázku, jaká byla v tomto ohledu situace v Arábii sedmého století. Poskytování

---

58 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 50

59 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 20-21

půjček a úvěrové transakce byly v Arábii i ve zbytku světa samozřejmě běžné. S tím je spojena otázka, zda byly úročené půjčky poskytovány jen chudým. Ekonomika Mekky a Medíny v době Proroka byla více či méně ekonomikou životního minima a rozsáhlé půjčky pro nehumanitární účely nejspíše nebyly příliš rozšířeny. Dluh byl v takové společnosti dokonce častým způsobem, jak se dostat mezi beznadějně chudé. Pokud by bylo poskytování půjček i prodeje s úrokem podnikatelům a obchodníkům rozšířené, proč by mělo být bezúročné tam, kde byly před tím úroky vybírány od chudých? Jediné vysvětlení, které by dávalo smysl, by bylo, že úrok buď v této společnosti neexistoval, nebo existoval napříč celou ekonomikou.⁶⁰

Během 20. a 21. století se v islámském právu objevilo velké množství interpretací zákazu *ribá*. Modernistická interpretace, která je nejméně omezující, zastává názor, že *ribá* je ekvivalentní výrazu „lichva“, což je účtování si *přehnaný* úrok, a nikoli pouze *jakýkoli* úrok. Toto je založeno na přesvědčení, že pravý smysl zákazu je snaha o zabránění využívání slabých. Interpretace Záhirijské školy se také snaží o zúžení záběru zákazu *ribá* omezením jeho aplikace na šest komodit specifikovaných v Koránu – zlato, stříbro, pšenici, ječmen, datle a sůl. Jiné interpretace, nabízené hanifovskými a džáfirijskými právníky, zastávají názor, že muslim může být činný v transakci s úrokem, ale jen v neislámských zemích a pouze s nemuslimem. Konečně, fundamentalistická interpretace *ribá* je, že všechny transakce s úrokem jsou zakázány za všech podmínek. Věří, že placení úroku z peněz vede k sobectví, což porušuje islámský příkaz bratrství.⁶¹

---

60 SIDDIQI, Muhammad Nejatullah , *Riba, Bank Interest and the Rationale of Its Prohibition*, 2004, str. 45

61 BERSCHADSKY, Ariel, *Innovative Financial Securities in the Middle East: Surmounting the Ban on Interest in Islamic Law*, 2001, str. 109

2.3.1 Zákaz *ribá* v Koránu

Korán obsahuje celkem 10 veršů, které se zabývají zákazem *ribá*, přesto však zde tento výraz nebyl nikdy definován. V Koránu nejsou dokonce uvedeny ani žádné konkrétní příklady. Do dnešního dne zůstává nejisté, zda výraz *ribá* pokrývá všechny formy úroku, nebo se vztahuje pouze k přemrštěné lichvě. Nyní se podíváme na konkrétní verše z Koránu, přičemž začneme v pořadí druhou súrou nazvanou Kráva, kde najdeme celkem šest veršů, které se zabývají lichvou:

„Ti, kdož pohlcují zisk z lichvy, vstanou z mrtvých jako ten, koho satan potřísnil svým dotekem. A to proto, že říkali: „Vždyť prodávání je podobné lichvě!“ Bůh však dovolil prodávání a zakázal lichvu. Tomu, komu dostalo se varování od Pána jeho a který přestal s lichvou, bude zachováno to, čeho předtím nabyl, a rozhodnutí o něm bude patřit Bohu. Ti však, kdož vrátí se k lichvě, ti se stanou ohně obyvateli a budou v něm nesmrtelní.“

„Bůh zničí lichvu, avšak zúročí almužny. Bůh nemiluje žádného nevěřícího hříšného.“

„Ti, kdož uvěřili, zbožné skutky konali, modlitbu dodržovali a almužnu dávali, dostanou odměnu od Pána svého a nemusí mít strach a nebudou zarmoucení.“

“Vy, kteří věříte, bojte se Boha a zanechte poslední zbytky lichvy, jste-li věřícími!“

„Jestliže tak neučiníte, připravte se na válku od Boha a posla Jeho. Jestliže však se kajícně obrátíte, pak vám zůstane váš kapitál - a nebudete tím škodit a nebudete tím poškozeni.“

„Je-li dlužník váš v tísní, vyčkejte, až se mu uleví; a dáte-li mu to jako almužnu, je to pro vás lepší, jste-li vědoucí.“⁶²

Tyto verše ustanovují několik důležitých tvrzení. Za prvé, *ribá* je kategoricky zakázána, za druhé, je řečeno, že *ribá* je to, co je nad rámec jistiny a za třetí, že je nespravedlivá. Je také řečeno, že *ribá* směřuje k destrukci. Nejhorší důsledky *ribá* zmíněné v této pasáži jsou na lidském charakteru: *ribá* ponižuje jedince, kteří se oddávají tomu, aby jí vybírali. Významné zde je, že nárok na srovnávání *ribá* s obchodem je také odmítnut. Obchod je oboustranně prospěšný, ale přínos *ribá* se může omezovat jen na věřitele.⁶³

Následuje verš v pořadí třetí súře „Rod ‘Imránův“:

„Vy, kteří věříte! Neživte se lichvou rozmnožující dvakrát zisk, nýbrž bojte se Boha, snad budete blaženi.“⁶⁴

Na což navazují dva verše ve čtvrté súře Ženy:

„A za nespravedlnost některých z těch, kdož vyznávají židovství, jsme jim zakázali výtečné pokrmy, jež dříve jim byly dovoleny, a také za jejich četná uchýlení od cesty

---

62 Súra Kráva, verše: 276-280, HRBEK, Ivan, *Korán*, 1972, str. 478

63 SIDDIQI, Muhammad Nejatullah, *Riba, Bank Interest and the Rationale of Its Prohibition*, 2004, str. 59

64 Súra Rod Imránův, verš: 125, HRBEK, Ivan, *Korán*, 1972, str. 508

Boží i za to, že brali lichvářské úroky, ačkoli jim to bylo zakázáno, a za to, že pohlcovali majetky jiných lidí podvodně. A připravili jsme pro ty, kdož mezi nimi nevěří, trest bolestný.“⁶⁵

Tento verš nám říká, že *ribá*, která nám byla zakázána, byla zakázána také Židům, a poskytuje tak nový způsob jak chápat smysl *ribá*.

Nakonec je zde verš v pořadí 30. súře Byzantinci:

„To, co jako lichvu berete, aby to přineslo rozmnožení vzaté z majetku jiných, to nepřinese u Boha úrok žádný. Však to, co jako almužnu dáváte, toužíce po tváři Boží - tak činí ti, jimž odměna bude zdvojnásobena.“⁶⁶

Tento verš prohlašuje, že nabývání bohatství prostřednictvím vybírání *ribá* od jiných není požehnáno Alláhem.

2.3.2 Zákaz *ribá* v *hadísech*

Jeden z nejzásadnějších výroků proroka Muhammada týkající se lichvy, který má za úkol zejména chránit sociálně slabé, je uveden ve sbírkách *hadísů* Buchárího a Muslima:

„Podle Abú Hurajry řekl Posel Boží: “Vyhněte se sedmi nepravostem: nepřidružujte k Bohu, vyhýbejte se kouzelnictví, nezabíjejte bezdůvodně ty, které Bůh

---

⁶⁵ Súra *Ženy*, verše: 158-159, HRBEK, Ivan, *Korán*, 1972, str. 540

⁶⁶ Súra *Byzantinci*, verš: 38, HRBEK, Ivan, *Korán*, 1972, str. 305

má za nedotknutelné, nesahejte na majetek sirotků, neprovazujte lichvu, neutíkejte z boje a nedotýkejte se cti žen, které jsou věřící a na neřest ani nepomyslí, leč jsou nerozvážné“⁶⁷

Další úryvek z *hadisu* popisuje sen Proroka Muhammada, ve kterém vidí, jakým způsobem budou potrestáni lháři, cizoložníci, pokrytci a ti, kdo se dopouští lichvy. V Muhammadově době byla lichva jednou z příčin, díky které na dlužníka dopadla bída a díky které mohl ztratit i osobní svobodu. Proto byla následující slova pro Muhammadovy současníky jistě působivá.⁶⁸

„Přišli jsme ke krvavé řece, v níž byl muž a další stál na břehu. Kdykoli ten v řece chtěl vyjít ven, druhý muž mu hodil do obličeje kámen a muž padl opět do řeky. A ten v řece, to byl lichvář.“⁶⁹

Další Prorokův výrok naráží na způsob směny jednoho zboží za druhé, přičemž poselství má říkat, že by nemělo docházet k využívání nouze jedněch k obohacení druhých. V době směnných obchodů docházelo k výměně zboží nižší jakosti za menší množství zboží jiného druhu lepší jakosti, což Prorok kritizuje.⁷⁰

„Posel Boží jmenoval jistého muže správcem Chajbaru. Když ten muž přišel do Medíny, přinesl s sebou datle zvané džaníd. Prorok se ho zeptal: „Jsou všechny datle v Chajbaru jako tyhle?“ Muž odpověděl: „Směňujeme dvě nebo tři míry špatných datlí

---

67 *Sbírka hadísů Muslim, hadís č. 161, Sbírka hadísů Bucháriho, hadís č. 28*

68 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 22

69 *Sbírka hadísů Bucháriho, hadís č. 468*

70 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 24

za jednu nebo dvě míry tohoto druhu.“ Na to Prorok řekl: “Nedělejte to, protože to je lichva. Prodejte horší datle a pak za utržené peníze kupte ty dobré.“⁷¹

---

71 *Sbírka hadísů Buchárího, hadís č. 506*

3. Islámské bankovníctví - struktura a principy

3.1 Pozadí islámského bankovníctví

Chceme-li hovořit o bankovníctví, musíme začít u peněz. V době počátků dělby práce docházelo k naturální směně neboli barterovým obchodům, peníze tehdy ještě neexistovaly. Místo nich se směňoval jeden druh zboží nebo služby přímo za jiný druh, přičemž zpočátku se tak dělo ve zcela náhodném kvantitativním poměru. Ve chvíli, kdy začalo docházet k rozvoji dělby práce a k rozšiřování množství a druhů zboží, začala naturální směna přinášet problémy. Nejprve došlo k vyčlenění určitého druhu zboží ze spotřeby a jeho následné přeměně za plnohodnotné peníze neboli komoditní peníze, jednalo se např. o kožešiny, plátno nebo dobytek. Postupem času je nahradily drahé kovy jako je zlato nebo stříbro, protože ty byly díky své dělitelnosti a stálé hodnotě pro plnění funkce peněz vhodné.⁷² Jelikož je islám z největší třech světových monoteistických náboženství nejmladší a jeho počátky můžeme datovat přibližně do roku 610 n.l., kdy začala Muhammadova zjevení, případně do roku 613, kdy dochází k prvním veřejným vystoupením⁷³, je zřejmé, že muslimská společnost používala peníze již od svého počátku a pochopitelně už tehdy provozovala určitou formu bankovníctví. Záležitosti vztahující se k penězům, bankovníctví a měnové politice se ale ve zcela nové perspektivě ocitly až ve dvacátém století.⁷⁴ Ke konci tohoto století totiž začaly imperiální mocnosti zakládat pobočky svých bank v hlavních městech muslimských států, čímž položily základ zahraničnímu obchodu v těchto zemích. Muslimská populace však zůstala ze začátku tímto západním systémem vesměs nedotčena, protože se „cizím“ bankám cíleně vyhýbala, ať už z národnostních nebo náboženských důvodů. Postupem času ale začalo být čím dál tím obtížnější zapojit se do obchodu bez využití komerčních bank, i když i v tu dobu stále mnozí

---

72 JÍLEK, Josef, *Finance v globální ekonomice I.*, 2013, str. 17-18

73 KROPÁČEK, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 1996, str. 15

74 SIDDIQI, Muhammad Nejatullah, *Islamic Approaches to Money, Banking and Monetary Policy: A Review*, 1982, str. 15

muslimové omezovali své využívání bankovních služeb pouze na základní transakční aktivity, jako jsou běžné účty či převody peněz, přičemž činnostem, které zahrnovaly úrok, se vyhýbali, protože jim to náboženství zakazovalo. Ve chvíli, kdy začalo být vyhýbání se spoluprací s komerčními bankami nereálné a jiný zavedený a fungující systém zatím neexistoval, musely být místní banky zakládány na stejných pravidlech jako banky cizí. Tento stav však přitáhl pozornost muslimských intelektuálů a tím vyvstala otázka, jakým způsobem vzniklou situaci řešit.⁷⁵

Koncept islámského bankovníctví se od západního bankovního systému zásadním způsobem liší, i když základní princip bankovníctví je pochopitelně stejný. Islámský bankovní systém je založen na etických hodnotách Koránu, přičemž počátek čistě islámského bankovníctví můžeme umístit do sedmdesátých let minulého století v souvislosti s nástupem 15. století islámského kalendáře. Islámské banky se na světové scéně začaly prosazovat teprve před zhruba 40 lety, kdy muslimské země začaly řešit, co s penězi, které plynuly do veřejných rozpočtů po ropné krizi díky zvýšení cen ropy.⁷⁶ Neměli bychom ještě nechat bez povšimnutí fakt, že první diskuze o otázce možné změny se objevily již na přelomu 19. a 20. století v Egyptě, kde tamní poštovní spořitelny nabízely určité produkty s úrokem. V roce 1903 islámský teolog, reformátor a publicista Muhammad Abduh vydal fatwu, ve které bylo mimo jiné zmíněno to, že se lidé nemají bát úroku.⁷⁷ Konkrétně se jednalo o dvě fatwy na spotřebitelské financování, jedna se týkala úroku a jedna životního pojištění. Na jedné z jeho přednášek v Al Azharu řekl, že “Část toho, co ulama klasifikuje jako ribá, nepřináší nespravedlnost, naopak je v tom někdy výhoda pro toho, kdo ji dává a i pro toho, kdo jí obdrží.” Tento argument je spíše utilitární než založený na kritickém výkladu, podobně jako jeho argument proti polygamii. Text této fatwy z roku 1903 o poštovních spořicíh účtech již

---

75 GAFOOR, Abdul, *Islamic Banking, Interest-free Commercial Banking*, 1995, dostupné na: <http://users.bart.nl/~abdul/> 9.6.2014

76 JÍLEK, Josef, *Finance v globální ekonomice*, 2013, str. 403

77 SEDGWICK, Mark, *Muhammad Abduh*, 2010, str. 109

neexistuje, ale zdá se, že se netýkala ani tak užitečnosti, jako spíše argumentace pro legitimizaci plateb vkladatelům, které byly vypočítané jako sdílení zisku prostřednictvím klasického prostředku podle islámského práva *šaría*, partnerské smlouvy *mudáraba*. Popřípadě mohl argumentovat pro legitimizaci “podílu na zisku” až 2,5%, čímž by to bylo odlišeno od lichvářského úroku. Na základě této *fatwy* jmenoval chediv, egyptský panovník, komisi ulamů, aby se zabývala touto otázkou a později řekl, že to udělal z toho důvodu, aby zabránil Muhammadu Abduhovi uvalit *fatwu*, která by povolila všechny formy úroku.⁷⁸

Jak bylo naznačeno výše, vznik moderních bank a jiných finančních institucí v muslimských zemích, zavedení papírové měny a komerční prodej cenných papírů, to vše postavilo znalce práva před nové otázky. Po posuzování nově zavedených západních institucí následovaly pokusy navrhnout alternativy bez úroku a dalších finančních principů neslučitelných s islámským právem *šaría*. Jakmile muslimské země získaly nezávislost, jejich elita byla povolána, aby spravovala finanční záležitosti své země. Úrok v islámských nařízeních, vztahujících se ke správě peněz a financí, získal na důležitosti a snaha objasnit typicky islámský postoj ve srovnání s kapitalismem a socialismem, vedla k několika novým formulacím. Hlavní právní problém, diskutovaný v raných fázích, byl zákaz *ribá*. Zatímco problém zavedení papírové měny byl brzy vyřešen, když byla přijata jako náhrada za známé zlaté a stříbrné mince, zbývající otázky zůstaly záležitostí diskuze. Islámští badatelé uznávají výhody peněz jako média směny a přechod od směnného obchodu k peněžní ekonomice hodnotí jako krok správným směrem. Vykládají Prorokův zákaz *ribá* v raných časech islámu jako krok směrem k potřebné reformě a také jako snahu o racionalizaci směnného kurzu a zamezení jeho zneužívání a nespravedlnosti. Podobně je zákaz úroku taktéž potřebný k zamezení zneužívání a nespravedlnosti v peněžní ekonomice.⁷⁹

---

78 SEDGWICK, Mark, *Muhammad Abduh*, 2010, str. 109

79 SIDDIQI, Muhammad Nejatullah, *Islamic Approaches to Money, Banking and Monetary Policy: A Review*, 1982, str. 15-19

3.2 Produkty islámského bankovníctví

Produktů islámského bankovníctví existuje celá řada. Mezi nejvýznamnější z nich patří *mudáraba*, *mušáraka*, *murábaha*, *idžára a sukúk*, jejichž fungování stručně nastíním v následující části diplomové práce.

3.2.1 *Mudáraba*

Finanční produkt *mudáraba*, který se v arabském jazyce nazývá taktéž *qirád* nebo také *širka*, byl používán již v předislámském období a to v souvislosti s karavanním obchodem mezi jednotlivými arabskými kmeny. Za zmínku určitě stojí, že *mudárabu* údajně používali i sám prorok Muhammad a jeho nejbližší. *Mudáraba* byla bezesporu hlavním pilířem jak lokálního, tak i dálkového obchodu a jejím prostřednictvím se v dobách raného chalífátu platily daně. Postupem času se rozšířila na Blízkém a Středním východě, v Severní Africe a nakonec i v jižní Evropě coby finanční produkt zvaný *commenda*, který byl používán v Itálii.⁸⁰

Máme-li popsat, jakým způsobem *mudáraba* funguje, jedná se o typ smlouvy, který se původně používal při obchodování mezi lidmi, kteří se nemohli obchodu účastnit přímo. Jednalo se zejména o staré lidi, nemocné, ženy nebo sirotky. Podstata *mudáraby* spočívá v tom, že investor svěří své prostředky agentovi (prostředníkovi, v arabském jazyce *mudáribovi*), který s nimi pak dále hospodaří a po uskutečnění obchodu a odečtení vlastních nákladů vrací investorovi jeho investici plus podíl na zisku. Samotné rozdělení zisku se realizuje na základě podmínek, které jsou dohodnuty ve smlouvě a které je možné dohodnout téměř libovolným způsobem. Prostředky investice jsou celou dobu trvání obchodu

---

80 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 70

vlastnictvím investora a případné riziko nese zprostředkovatel, čili agent. Jedná se o nejčastější a nejrozšířenější produkt islámských bankovních a finančních služeb vůbec.⁸¹ V případě, že agent uzavře jakoukoli transakci bez souhlasu investora, odpovídá za případné ztráty a dokonce i v případě, že takové jednání vynese zisk, vnímá se jako porušení podmínek. Dalším pravidlem je, že agent nesmí vstupovat do transakcí, které svým finančním objemem převyšují hodnotu původního kapitálu. Co se týče účastníků obchodu, není nikde stanoveno, že by se nemohl zúčastnit nemuslim, čili neexistuje překážka, kvůli které by se nemuslim nemohl stát investorem a ani není zakázáno, aby muslim svěřil prostřednictvím *mudáráby* své prostředky nemuslimovi.⁸²

Když se na finanční instrument *mudárába* podíváme v praxi, tak jak už bylo řečeno výše, banka je zde pojmána v první řadě jako finanční prostředník, který uvádí do pohybu úspory klienta. Zisky z investovaného kapitálu jsou pak sdíleny bankou a klientem ve vzájemně odsouhlasené procentní sazbě. Banka dále profituje na tom, že za mnoha běžných bankovních služeb, které pro klienta vykonává, vybírá za poplatek. Toto podnikání přispívá na administrativní výdaje a čistý příjem za všechny tyto položky pak vytváří zisk.⁸³

3.2.2 Mušáraka

Princip fungování *mušáraky* je stejně jako u *mudáráby* založen na sdílení zisků a ztrát. Samotné slovo *mušáraka* znamená v arabském jazyce sdílení. V tomto případě se jedná o společné podnikání, kde opět všechny zúčastněné strany sdílejí zisk i ztrátu společného obchodu. Dalo by se říct, že *mušáraka* je určitou obdobou *mudáráby* s tím rozdílem, že

---

81 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 65

82 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 75

83 SAEED, Abdullah, *Islamic Banking and Interest*, 1996, str. 53-54

v tomto případě jsou investory všechny strany a riziko nesou podle podílu investic.⁸⁴ Čili na rozdíl od *mudáraby* se zde mezi partnery rozděluje i ztráta, a to v takovém poměru, jaký odpovídá podílu počátečních investic. V tomto názoru panuje mezi právními školami shoda, i když co se týče názoru na rozdělení konečného zisku, zde se pak jednotlivé právní školy liší.⁸⁵

Velkou výhodou tohoto instrumentu je pak jeho pružnost. V současném islámském bankovníctví se používá pro v podstatě jakékoli podnikání. Umožňuje propojit odborné znalosti na jedné straně s kapitálem na straně druhé, a to za účelem výroby nebo poskytování služeb k obecnému prospěchu. V případě, že je jedním z partnerů banka, ujedná si s partnerem či partnery veškeré podmínky předem, přičemž banka přispívá svým kapitálem a řízení projektu se věnuje klient. Pokud jde o povinnosti klienta pečovat o zboží a informovat banku o stavu podniku a financí, platí i zde v podstatě stejné podmínky jako u *mudáraby*. V případě, že si banka se svým partnerem ujedná minimální cenu, za kterou klient zboží prodá a této ceny se nepodaří dosáhnout, činí si banka nárok na uhrazení rozdílu oproti plánovanému. Dále zde existuje pravidlo, podle kterého klient nemá právo nakládat s prostředky, které jsou předmětem *mušáraky*, aniž by měl souhlas banky. Z toho vyplývá, že předmět podnikání nesmí zastavit, nebo ho použít jako ručení za úvěr.⁸⁶

Principy fungování *mudáraby* a *mušáraky* však nejsou dobře stavěny na moderní ekonomiku. Za prvé jsou zde zvýšené náklady bankéřů, kteří musí neustále dohlížet na využití prostředků, což činí tyto způsoby půjček pouze minimálně výdělečnými a za druhé co se týče

---

84 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 72

85 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 79

86 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 81

zejména *mudáráby*, jsou zisky bank vzhledem jejich závislosti na úspěchu spekulace dosti nejisté.⁸⁷

3.2.3 Murábaha

Finanční instrument *murábaha* se od *mudáráby* a *mušáráky*, které jsou si svým základním principem podobné, zásadním způsobem liší. Původně se jednalo o transakci, při které obchodník zakoupil zboží, o které ho požádal konečný spotřebitel, pro kterého je určené. Jedná se tedy o třístrannou smlouvu, během které obchodník odprodá zboží spotřebiteli za cenu, do které jsou zahrnuty obchodníkovi náklady a předem dohodnutý zisk. Konečný zisk pro zprostředkovatele pak může být předem dohodnut buď v procentech, nebo jako pevná částka, přičemž obchodník měl nárok na zisk jako odměnu za pořízení zboží, jeho dopravu a dodání a zároveň za rizika, která byla s touto činností spojená.⁸⁸

V současné době se jedná o velice rozšířený a populární instrument islámského bankovníctví, a to hlavně co se týče oblasti krátkodobého financování a účelových nákupů. Důležitým faktem je, že ač řada islámských bank a institucí užívá *murábahu* jako jeden ze základních produktů, současné pojetí *murábahy* se od jejího původního konceptu poněkud vzdálilo, i když základní princip je stále stejný. Ve svém původním významu znamená prodej, přičemž dnes finanční instituce poskytují pod pojmem *murábaha* smlouvy, které jsou založené na bázi nákupu a prodeje.⁸⁹ Samotný prodej je islámským právem definován jako „*Výměna věci určité hodnoty za jinou věc určité hodnoty na základě vzájemné dohody.*“ V islámské právní vědě je otázce prodeje a vzájemné výměně věnována velká pozornost a to za prvé z pohledu toho, co je v islámském právu povolené a za druhé z hlediska náležitostí

---

87 BERSCHADSKY, Ariel, *Innovative Financial Securities in the Middle East: Surmounting the Ban on Interest in Islamic Law*, str. 114

88 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 85

89 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 79

obchodního vztahu. U produktu *murábaha* je nutné, aby předmět smlouvy byl znám již v době před uzavřením smlouvy, čili nic, co neexistuje v době jejího uzavření, být předmětem smlouvy nemůže. Jako příklad můžeme uvést třeba ještě nenarozené tele. Zároveň předmět smlouvy musí být v době jejího uzavření vlastnictvím prodejce, takže pokud by prodejce prodával na základě smlouvy *murábaha* něco, co v tomto okamžiku není jeho majetkem, nebo co nemá fyzicky k dispozici, byla by smlouva neplatná.⁹⁰

I v případě *murábahy* je zde ale několik problematických momentů. Například ve chvíli, kdy kupující neplní smlouvu, má banka, která na počátku poskytla potřebný kapitál, nárok pouze na cenu předmětu koupě, přičemž jakákoli další přírážka či penále jsou vyloučeny. Výklad teorie se ale mezi jednotlivými právními školami může trochu lišit.⁹¹ I přes existující nesrovnalosti v jednotlivých praxích zůstává *murábaha* nejrozšířenějším nástrojem krátkodobého financování. V osmdesátých letech minulého století dokonce představovala v některých islámských bankách více než 80% celkového objemu finančních transakcí. Pro její popularitu hovoří zejména její průhlednost, která je např. oproti *mudárabě* větší, čímž jsou alespoň částečně eliminována případná rizika.⁹²

3.2.4 Idžára

Dalším rozšířeným a hojně užívaným finančním instrumentem je *idžára*, která je obdobou pronájmu a většinou se považuje za muslimský ekvivalent leasingu. Existují celkem dvě možnosti, při kterých mluvíme o produktu *idžára* a to za prvé v situaci, kdy jeden subjekt využívá služeb druhého subjektu a za pronájem těchto služeb mu poskytuje odměnu. Může se jednat o pronájem například právnických služeb, kdy subjekt A vykoná pro subjekt B

---

90 HRDLIČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 81

91 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 87

92 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 91

právnícké služby v dohodnutém rozsahu a subjekt B pak subjektu A za tyto služby zaplatí. Čili jde o využití lidských zdrojů. Druhým způsobem využití produktu *idžára* je situace, kdy se jedná o pronájem určité věci nebo majetku a právě tento typ je tedy okamžik, kdy můžeme hovořit o ekvivalentu leasingu. Jediný, ale zato základní rozdíl mezi leasingem a produktem *idžára* je pak ten, že *idžára* je regulována pravidly islámského práva.⁹³ Může být střednědobá, krátkodobá i dlouhodobá a jedná se o transakci, která je častá i ve spolupráci s nemuslimskými partnery. Kupříkladu Islámská rozvojová banka spolufinancovala tímto způsobem několik projektů ve spolupráci se Světovou bankou.⁹⁴

3.2.5 Sukúk

Považuji za důležité, abychom se na začátku této části nejprve zastavili u samotného termínu *sukúk*. Jak by se mohlo zdát z řady článků v českém či anglickém jazyce, nejedná se o jednotné číslo, přičemž jednotné číslo zní *sakk*.⁹⁵ *Sukúk* jsou islámské obligace a jde se o speciální typ investičních certifikátů nebo podílových listů, které jsou vázané na určité aktivum. V současné době jsou cenné papíry *sukúk* nejpoužívanějším produktem islámského bankovníctví a jsou nástrojem, který se značnou měrou podílí na rozvoji regionu Blízkého východu, severní Afriky a dalších muslimských zemí. Velký rozvoj trhu *sukúk* si můžeme ukázat i na konkrétních číslech. V roce 2002 byly emitovány cenné papíry *sukúk* za necelou miliardu dolarů, o dva roky později to bylo sedm miliard dolarů a v roce 2006 už 25 miliard.

Principiálně jsou *sukúk* smlouvou mezi investorem poskytujícím finance, společností, která finanční zdroje potřebuje, islámskou bankou a subjektem, na který se vlastnictví aktiv

---

93 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 93

94 WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, str. 92

95 MACHALA, Karel, *Produktům islámského bankovníctví věvodí sukúky*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: http://bankovnictvi.ihned.cz/109-37477390-on-isl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-07 (15.3.2014)

převádí. Investor poskytuje peníze, po skončení obchodu má nárok na neúročený výnos. Za aktiva, která zapůjčuje společnosti žádající o finanční zdroje, účtuje pevně stanovené nájemné.⁹⁶ Cenné papíry *sukúk* mohou být nakupovány a prodávány na finančním trhu a často jsou užívány ve spojení s ostatními technikami islámských finančních služeb, např. s produkty *idžára*, *mušáraka*, *murábaha* či *mudáraba*. Na světových finančních trzích se cenné papíry *sukúk* dostávají na významné místo.⁹⁷

---

96 MACHALA, Karel, *Produktům islámského bankovníctví vévodí sukúky*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: http://bankovnictvi.ihned.cz/109-37477390-on-isl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-07 (15.3.2014)

97 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jak alternativa*, 2013, str. 104

4. Islámské bankovníctví ve světě

V této kapitole se podíváme na fungování islámské bankovníctví ve vybraných evropských zemích a dále také ve vybraných zemích s převládajícím muslimským náboženstvím.

4.1 Islámské bankovníctví v Evropě

K muslimské víře se hlásí přibližně čtvrtina veškeré světové populace, přičemž v Evropě tvoří muslimové cca 3% obyvatel a jejich počet rok od roku stále narůstá. To znamená, že lze předpokládat, že v rámci Evropy se poptávka po službách islámského bankovníctví bude dlouhodobě zvyšovat a tuto poptávku bude potřeba uspokojit nabídkou bankovních produktů fungujících v souladu s islámským právem *šaría*.⁹⁸ Největší rozmach islámských financí můžeme v rámci Evropy zaznamenat ve Velké Británii, Německu, Francii, Itálii a Lucembursku. Pro podporu a rozvoj islámských finančních produktů jsou hlavní důvody dva, jednak jsou to zájmy muslimských obyvatel, kteří zde žijí a kteří mají o takové produkty pochopitelně zájem, a dále pak také samozřejmě snaha o rozšíření evropských investic na světový trh, tady i do zemí, ve kterých je islám majoritním náboženstvím. Vzhledem k množství muslimů ve světě a vzhledem k bohatství řady muslimských zemí je zřejmé, že na světovém finančním trhu hraje oblast islámského investování nezanedbatelnou roli.⁹⁹ Většina investorů má zájem rozšířit oblast svého působení, což se týká drobných i významných investorů, a právě tato finanční globalizace vede k tomu, že čím dál tím více

---

98 MACHALA, Karel, Islámské bankovníctví v EU na prahu rozvoje, Bankovníctví, 2009, dostupné z: http://bankovnictvi.ihned.cz/109-38107690-on-isl%Elmsk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-d2 (15.3.2014)

99 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 122

dochází k prolínání obchodů a poskytování služeb, které jsou založeny na různých právních systémech.¹⁰⁰

Islámské finanční instituce ale v Evropě naráží na několik problémů, protože situace je zde poněkud odlišná od situace v jiných částech západního světa a to zejména kvůli vlně islamofobie, která je postavena na historické tradici v řadě evropských zemí, které se v dějinách často setkávaly s působením vlivů muslimských zemí. Dále je zde problematická zkušenost řady evropských států s imigrací, přičemž v mnoha případech se jedná o imigranty právě z islámských zemí. Nesmíme opomenout ani poněkud odlišný právní a legislativní systém, se kterým se islámské banky a další související finanční instituce musejí potýkat. I přes všechny tyto problémy se zde ale instituce fungující na principech islámského práva rozvíjejí poměrně rychle a to dokonce rychleji než v zemích Blízkého východu.¹⁰¹ Jak se vyvíjejí islámské finanční služby v jednotlivých státech Evropy si ukážeme v následující části této kapitoly, přičemž jsem se z důvodu omezeného rozsahu práce rozhodla zaměřit pouze na ty z hlediska islámských financí nejvýznamnější, konkrétně Velkou Británii, Francii, Německo, Itálii a Lucembursko.

4.1.1 Velká Británie

Na Britských ostrovech žije poměrně velké množství muslimů, konkrétně se uvádí asi 1,8 milionů muslimů coby rezidentů a další velké množství zemi pravidelně navštěvuje. Vláda Velké Británie vyjadřuje rozvoji islámského bankovníctví podporu a nutno podotknout, že islámské finanční služby nevnímá jako nutné zlo, ale naopak jako příležitost k rozvoji.¹⁰² Od roku 2004, kdy regulátor FSA (The Financial Services Authority) odsouhlasil spuštění banky

---

100 HRDLIČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 121

101 HRDLIČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 121

102 HRDLIČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 122

Islamic Bank of Britain, byla Velká Británie dokonce jedinou zemí v Evropě, která nabízela produkty a služby islámského bankovníctví zaměřené přímo na tamní komunitu muslimů. Jedním z cílů FSA bylo učinit Velkou Británii přitažlivou pro kapitál z Blízkého východu a to zejména z toho důvodu, že muslimové žijící ve Velké Británii pocházejí nejčastěji z jižní a jihovýchodní Asie, zvláště pak z Pákistánu a Bangladéše. V roce 2010 měla Islamic Bank of Britain 8 poboček a vedle ní zde poskytují produkty a služby islámského bankovníctví ještě dvě konvenční banky a to HSBC a Lloyds TSB.¹⁰³

Překážkou pro rozvoj islámského bankovníctví ve Velké Británii, kde islámské právo není součástí právního řádu, je neznalost často i základních principů fungování islámského finančního systému a to i co se týče rozdílů mezi konvenčními a islámskými službami. Tato neznalost je kupodivu obvyklá i u tamější muslimské populace. Z toho lze vyvodit, že zlepšení informovanosti by v tomto ohledu zájem o služby islámského bankovníctví zvýšilo. Islámské banky v praxi používají velmi propracovaný systém vzdělávání svých zaměstnanců a považují ho za zcela klíčový. Například zaměstnanci Islamic Bank of Britain absolvují tréninkové programy, které se týkají nejen systému islámských finančních služeb jako takového, ale např. i pravidel v oblasti praní špinavých peněz či zákaznického servisu. Tento systém vzdělávání zaměstnanců je považován za tak důležitý, že každý pracovník se po absolvování každého jednotlivého bloku musí podrobit testu a pouze úspěšné složení mu umožní odpovídající pracovní zařazení nebo případné setrvání na dané pracovní pozici.¹⁰⁴

---

103 MACHALA, Karel, *Islámské bankovníctví v EU na prahu rozvoje*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: http://bankovnictvi.ihned.cz/109-38107690-on-isl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-d2 (15.3.2014)

104 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 125

4.1.2 Francie

Ve Francii žije vůbec nejpočetnější muslimská populace v Evropě a činí zde více než 10% obyvatel. Místní muslimové pocházejí nejčastěji ze severní Afriky a to z míst, která byla kdysi francouzskými závislými územími či protektoráty. Jedná se tedy hlavně o Alžírsko, Maroko a Tunis, což jsou země, ve kterých islámské bankovníctví není v takové fázi rozvoje jako je tomu například v zemích Perského zálivu. V oblasti islámského bankovníctví existuje ve Francii několik průkopnických institucí, například BNP Paribas nebo Caylon, které začaly vytvářet islámské produkty již v 80. letech 20. století. Banka SGAM, která patří do skupiny Société Générale, nabízí produkty v souladu s *šariou* už od roku 2004.¹⁰⁵

Otázka islámu jako celku je současné době ve Francii zejména v politické rovině často diskutovaným tématem. Z tohoto důvodu státní finanční orgány pečlivě zvažují odlišný přístup k islámu i v této oblasti. Dalším faktem, který je třeba zmínit, je jistá soutěživost, která panuje v oblasti finančního trhu mezi Francií a Velkou Británií, na čemž se do značné míry odrazily snahy Francie v této sféře uspět. Prezident francouzské finanční unie Gilles Saint Marc se ve své práci zabývá možností poskytování islámských finančních služeb ve Francii, přičemž ve své práci nazvané „Islamic Finance and French Law“ vytyčuje rozdíly a podobnosti zejména francouzského práva s principy založenými na islámském právu *šaría*, přičemž dospívá k závěru, že na tomto poli můžeme nalézt řadu podobností, například zákaz lichvy uvedený ve francouzském obchodním zákoníku koresponduje se zákazem *ribá* v islámském právu.¹⁰⁶

---

105 MACHALA, Karel, *Islámské bankovníctví v EU na prahu rozvoje*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: http://bankovnictvi.ihned.cz/109-38107690-on-isl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-d2 (15.3.2014)

106 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 133

Konkrétní nabídku budoucích islámských produktů francouzské banky v současné době promýšlejí. Zároveň se řada francouzských politických iniciativ věnuje tvorbě zákonů, které by tento segment trhu regulovaly. V dubnu roku 2008 se francouzská ministryně financí zabývala možnými opatřeními, které by vedly ke zvýšení konkurenceschopnosti Francie v oblasti islámského bankovníctví a ve druhé polovině roku ohlásila řadu regulatorních úprav ve prospěch jeho rozvoje. Celkem tři islámské banky na tuto iniciativu okamžitě reagovaly a přihlásily se o udělení licence. Konkrétně se jednalo o Qatar Islamic Bank, Kuwait Finance House a Al-Baraka Islamic Bank Bahrain.¹⁰⁷

V Německu je situace poněkud jiná. Co se týče počtu muslimů, tvoří zde dle údajů z roku 2010 5% populace a i zde jejich počet dlouhodobě narůstá.¹⁰⁸ Tito muslimové však pocházejí z velké části ze sekulárnějšího Turecka, které je paradoxně co do aktiv v islámských finančních institucích až za Velkou Británií, přičemž zde ani není taková míra zájmu o finanční produkty založené na islámském právu. Na rozdíl např. od Francie tamní vláda nevyjadřuje zájem o rozvoj tohoto segmentu, ale i přesto můžeme očekávat, že se zde zájem o islámské produkty bude nějakým způsobem zvyšovat. Německé banky mají s nabídkou těchto produktů zkušenost a to zejména na trzích bohatých muslimských zemí. Konkrétně například Deutsche Bank, Commerzbank a Drezden Bank mají své islámské divize na Blízkém východě a v Indonésii.¹⁰⁹ Německá centrální banka Deutsche Bundesbank si plně uvědomuje, že islámské finanční služby se v Evropě rozšiřují a jen těžko může stát stranou.

108 „[Muslim Population by Country](http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/)“, *The Future of the Global Muslim Population*, Pew Research Center,
2011, dostupné z: <<http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/>>
(15.6.2014)

109 MACHALA, Karel, *Islámské bankovníctví v EU na prahu rozvoje*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: http://bankovnictvi.ihned.cz/109-38107690-on-sl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-d2 (15.3.2014)

Člen správní rady německé centrální banky na islámské finanční konferenci konané v roce 2007 ve Frankfurtu řekl, že islámské finanční produkty mohou představovat výzvu a jednu z alternativních možností řešení současné finanční krize v Evropě. Dále poukázal na nutnost dostupných publikací o islámských financích v německém jazyce a zároveň i pro jiné státy v jejich národním jazyce.¹¹⁰

V roce 2009 německý Federální úřad pro finanční dohled BaFin přijal žádost, aby akceptoval bankovní operace fungující v souladu s islámskými principy, ale bez plné bankovní licence však škála nabízeného služeb zůstala omezená. Následovala konference o islámských financích organizovaná BaFinem, která se konala v květnu 2012 a která se obzvlášť zaměřovala na produkty kapitálových trhů vyhovující *šarie*. Jednalo se zejména o cenné papíry *sukúk*. Německý trh začal být od tohoto okamžiku také svědkem nabídky nového investičního produktu vyhovujícího *šarie*, který se skládá z podílů v deseti německých firmách, jejichž obchodní aktivity jsou prováděny podle pravidel islámského práva *šaría*. Německé finanční instituce se v současné době také aktivně podílejí na islámském finančním průmyslu prostřednictvím svých dceřiných společností v Londýně, Dubaji a Kuala Lumpur. Tyto instituce mohou hrát klíčovou roli v přilákání finančních prostředků založených na islámském finančnictví do Německa skrze své etablované vztahy a odborné znalosti. Vyhledy pro další rozvoj islámských financí v Německu jsou jednoznačně pozitivní. Za prvé, Německo je největší evropskou ekonomikou a má velkou muslimskou populaci, za druhé, němečtí vývozci mohou využít instituce nabízející islámská finanční řešení jako alternativní zdroje financování, a tak ještě zlepšit své finanční profily. Za třetí, islámské obchodní finanční produkty nabízejí potenciál k zesílení obchodních vztahů se zeměmi jako je Turecko, což je země, která je aktivním obchodním partnerem Německa

---

110 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 132

a jejíž finanční sektor se teprve rozvíjí.¹¹¹

4.1.4 Lucembursko

Muslimská populace žijící na území Lucemburska čítá dle údajů z roku 2010 2,3% obyvatel, přičemž v roce 1990 to bylo pouhých 0,7%. Z toho můžeme jednoznačně vyvodit, že i zde počet muslimů rok od roku rapidně vzrůstá¹¹² a i zde se bude v důsledku toho zvyšovat poptávka po službách islámského bankovníctví.

Lucembursko a jeho finanční trh jsou bezesporu jedním z hlavních center islámských financí v Evropě a západních zemích vůbec a to zejména z důvodu značené a neskrývané podpory ze strany vlády pro rozvoj islámských finančních institucí. Tamní ministr financí dokonce během svého vystoupení na konferenci v Malajsii prohlásil, že se Evropa má z islámského finančního systému co učit, přičemž islámský finanční systém dle jeho názoru zahrnuje všechno to, na čem je nutné v Evropě zapracovat. Jedná se zejména o stabilitu, finanční partnerství a zachování etických principů.¹¹³ Z hlediska islámských financí můžeme Lucembursko považovat za jedno z hlavních evropských center, přičemž první islámskou finanční instituci se v Lucembursku rozhodli vytvořit již roku 1978. V roce 1983 zde byla ustavena první pojišťovací společnost, která poskytovala produkty v soulu se *šari'ou*. Dalším podstatným faktem je, že Lucemburská burza se stala vůbec první evropskou burzou, která registrovala islámský cenný papír *sukúk*.¹¹⁴

---

111 Di MAURO, Filippo, et al *Islamic Finance in Europe*, Occasional paper series no. 146, June 2013, str. 26

112 „[Muslim Population by Country](http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/)“, *The Future of the Global Muslim Population*. Pew Research Center. Retrieved 22 December 2011, dostupné z: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/> (15.6.2014)

113 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 129

114 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 127

4.1.5 Itálie

Údaje z roku 2010 uvádějí, že v Itálii čítala muslimská populace 1,5% obyvatel, přičemž do roku 2010 jejich počet vzrostl na 2,6%.¹¹⁵ Z těchto údajů lze předpokládat, že poptávka po finančních produktech založených na islámském právu zde poroste i nadále.

Itálie je z pohledu islámských financí v rámci Evropy jedinečná, protože dějiny islámského finančnictví zde sahají až do devátého století, kdy některé oblasti na Apeninském poloostrově byly součástí muslimské ummy a kdy Sicílie byla v tu dobu jedním z významných center vzkvétající obchodní a kulturní říše, která sahala od dnešního Turecka až po Maroko. Existuje více než dostatek důkazů, že Sicilská zlatá *tari* byla používána napříč Středozemským mořem jako prostředek plateb a ukládání majetku a že islámské finanční instrumenty *murábaha*, *mudháraba* a *mušáraka* byly využívány k financování podnikání. Po tomto zlatém období a sjednocení Itálie v roce 1861 islámské finančnictví z Itálie téměř zcela zmizelo, ačkoli jeho základní vlastnosti byly sdíleny v katolickém ekonomickém myšlení, alespoň do třináctého století.¹¹⁶

Poslední velká reforma italských bankovních zákonů se odehrála mezi lety 1985 a 1993 a vyústila v model, který se řídí pravidly jak občanských, tak obchodních zákonů a vyžaduje interdisciplinární přístup k jednotlivým záležitostem týkajícím se úvěrového systému. Příchod nových modelů zprostředkování úvěrů založeného na principech, které jsou ze své povahy náboženské a jejichž zdrojem jsou Korán a sunna, je jedním z těchto případů, a to vyústilo v živou debatu ohledně slučitelnosti islámských finančních aktivit se současným systémem bankovní regulace. Debata se soustředí na rozřešení důležitých záležitostí výkladu právní klasifikace těchto islámských aktivit. Cílí především k rozhodnutí, zda dokáže

---

115 „[Muslim Population by Country](http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/)“. *The Future of the Global Muslim Population*. Pew Research Center. Retrieved 22 December 2011, dostupné z: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/> (15.6.2014)

116 BRUGONI, Alberto G., *Islamic Finance in Italy*, Business Islamic, June 2008, str. 43

současná regulační struktura zahrnout islámský model bankovních aktivit, nebo zda, ve světle jakékoli významné nekompatibility, je nezbytné najít jiné normy, které umožní povolit právní regulaci islámského modelu.¹¹⁷

Itálie je v současné době jedním z nejrychleji se rozvíjejících finančních trhů v Evropě a existuje zde řada iniciativ ke studiu otázek týkajících se expanze islámských financí. Tamní banka Banca d'Italia například hostila řadu konferencí na toto téma a v italské bankovní asociaci ABI v současnosti existuje pracovní skupina zabývající se přímo otázkou vydávání korporátních či státních obligací založených na islámských principech - *sukúk*. V Itálii také existuje instituce podporující rozvoj a propagaci italských podniků v zahraničí SIMEST, která usiluje o vytvoření „Fondů středomořského partnerství“, jehož část by byla kompatibilní se *šariou*.¹¹⁸ Výhled do budoucnosti islámského bankovníctví je jednoznačně pozitivní zvláště díky existenci velké islámské komunity, jak bylo zmíněno výše a díky rozmachu islámského finančnictví po celém světě. To vše připravilo půdu pro růst islámského finančnictví také v Itálii. Dost výzkumných institucí, bank a právních partnerství se dívá na islámské finance se zájmem a v budoucnu jsou očekávány některé iniciativy v rozličných oblastech, jako spotřební financování, akciové fondy, záležitosti islámských cenných papírů *sukúk* a domácí finance. Ty jsou obzvláště slibným trhem, protože v roce 2007 byl u 20% realitních transakcí (což odpovídá objemu 17,5 miliard eur) kupujícím klientem imigrant.¹¹⁹

4.2 Islámské bankovníctví v islámském světě

V první řadě je potřeba zmínit, že označení islámský svět nevymezuje žádnou oficiální a pevně stanovenou množinu států. Islám ani islámské právo nejsou systémem, který by

---

117 BRUGONI, Alberto G., *Islamic Finance in Italy*, Business Islamic, June 2008, str. 44

118 Di MAURO, Filippo, et al., *Islamic Finance in Europe*, Occasional paper series no. 146, June 2013, str. 26

119 BRUGONI, Alberto G., *Islamic Finance in Italy*, Business Islamic, June 2008, str. 45

zavazoval konkrétní země sám o sobě, nebo který by byl závazně platný pro celou konkrétní oblast. Když se řekne islámská země, myslíme tím takovou zemi, ve které je všeobecně platný právní systém nějakým způsobem založen na islámském právu, přičemž nikdy to není 100%. V následující části této kapitoly jsem se rozhodla zaměřit na Malajsii, která je, co se týče islámského bankovníctví, do značné míry specifická a dále pak na Indonésii, Pákistán a Turecko, protože to jsou země s obrovskou muslimskou populací a zároveň se jedná o země, které ve vztahu k islámským financím stojí za pozornost.

4.2.1 Malajsie

V Malajsii žije v současné době cca 62% muslimů, což činí z celkového počtu obyvatel země přibližně něco málo přes 17 milionů.¹²⁰ Jak jsem uvedla výše, Malajsie je v oblasti poskytování islámských finančních služeb poměrně specifická, přičemž praxe islámského bankovníctví a dalších souvisejících služeb je zde velmi rozšířená. Počátky poskytování islámských finančních služeb zde můžeme nalézt již kolem roku 1963, kdy v Malajsii začala vznikat spořitelní družstva, která se zaměřovala především na pomoc muslimům při financování náboženské pouti *hadždž* do Mekky. Ostatní finanční služby zde ale byly v této době poskytovány klasickým konvenčním způsobem. Situace se změnila teprve roku 1970, kdy v Malajsii proběhla výrazná ekonomická reforma, která měla za úkol v první řadě pomoci rozvoji tamější ekonomiky.¹²¹ Rozvoj kompletního islámského bankovního systému pak začal v Malajsii v roce 1983, kdy zahájila provoz první islámská banka. Ačkoli se v následujících letech malajsijský islámský bankovní systém byl schopen představit jako proveditelná alternativa ke konvenčnímu bankovníctví, objevily se některé otázky, jako přijetí veřejností a zákonnost islámských principů v praxi a jejich použitelnost,

---

120 „[Muslim Population by Country](#)“. *The Future of the Global Muslim Population*. Pew Research Center. Retrieved 22, December 2011, dostupné z:

<<http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/>> (15.6.2014)

121 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 114

které bylo potřeba zvážit. První islámská banka byla stejně jako ve většině muslimských zemích založena během období růstu islámských bank, čímž se změnilo mnohé v celkovém finančním systému této země. V současnosti panuje dokonce názor, že islámský finanční systém v Malajsii nabízí nejprogresivnější škálu služeb v islámském ekonomickém světě. Krom kompletního sortimentu běžných islámských bankovních služeb a produktů malajsijské banky nyní poskytují přístup k islámskému pojištění a islámskému zastavárenství. Malajsijský islámský finanční trh se posouvá ze svého dětství k dospělosti tím, že také poskytuje cenné papíry a finanční deriváty, které jsou v souladu s požadavky islámského práva *šaría*. Malajsijský islámský finanční systém se však vyvinul rychle, takže zde stále zůstávají nevyřešené právní otázky, na které je potřeba najít odpověď a na kterých muslimští právníci pracují.¹²²

Malajsie v současné době usiluje o to stát se světovou jedničkou v oblasti poskytování islámských finančních služeb, přičemž své ambice staví zejména na propracovaném systému vzdělávání. Profesionalitu a v souvislosti s tím právě rozšíření vzdělanosti v této oblasti, považuje z hlediska dalšího rozvoje za zcela klíčovou. V Malajsii funguje řada vyhledávaných univerzit, na kterých se islámské finance vyučují a vedle nich je zde ještě množství vzdělávacích a konzultačních center. Malajsijská islámská univerzita patří v oblasti odborného vzdělávání mezi světové špičky a je i přes svojí vysokou náročnost studenty velmi vyhledávána. Islámské bankovníctví i finance obecně se zde dají studovat mnoha způsoby, a to včetně určité formy online vzdělávání.¹²³

Při pohledu do minulosti vidíme, že prvním krokem k rozvoji islámského finančního systému v Malajsii byl zákon o islámském bankovníctví z roku 1983 (Islamic Banking Act

---

122 HARON, Sudin, AHMAD, Norafifah, *The Islamic Banking System in Malaysia: Some Issues*, 2000, str. 155-156

123 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 115

1983) a vládním zákon o investicích (Government Investment Act) z téhož roku. Dále byla v tomto roce ihned po přijetí výše uvedených zákonů založena první islámská banka, Bank Islam Malaysia Behad (BIMB). Důkazem, že islámské finančníctví zaplnilo citelnou poptávku, je fakt, že BIMB zaznamenala v dalším roce silný růst. Celková aktiva se dokonce zdvojnásobila z 170,7 milionu dolarů na konci roku 1983, na 369,8 milionu na konci roku 1984, s ostrým nárůstem vkladů z 91,0 milionu dolarů na 274,9 milionu, a u půjček z 40,7 milionu dolarů na 247,8 milionu. Přestože islámský finanční systém v Malajsií je uznáván jako nejprogresivnější v islámském světě, existují zde jisté problémy, které je potřeba řešit. Některé z těchto problémů se týkají základů islámského práva *šaría* a vyvolají v současnosti vzrušenou debatu, což pak obvykle neúmyslně vyústí v podobnost s konvenčním bankovníctvím. Islámští badatelé na Blízkém východě nesouhlasí s badateli v jiných oblastech ohledně použitelnosti těchto principů, přičemž jejich rozpor musí být vyřešen, protože dohoda na tomto poli by přispěla k rozšíření islámského bankovníctví. Nejen v Malajsií, ale také jinde je bezúročnost v islámských bankách důsledně uplatňována v souladu s platnými islámskými finančními principy. Pokud se toto změní, islámské banky budou spíše imitovat konvenční bankovníctví, obzvláště když koncept „nákladů prostředků“ v islámské bance je stejný jako v konvenční, čímž poskvřňuje ve vnímání muslimů rozdíly mezi islámským a konvenčním bankovníctvím.¹²⁴

4.2.2 Indonésie

Dle údajů z roku 2011 žije v Indonésii 88,1% muslimů, což znamená téměř 205 milionů osob hlásících se k islámskému náboženství.¹²⁵ Jedná se tedy o zemi s velkou muslimskou populací, kde je právní systém země založen na islámském právu, takže islámské

---

124 HARON, Sudin, AHMAD, Norafifah, *The Islamic Banking System in Malaysia, 2000, str. 156*

125 „[Muslim Population by Country](http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/)“. *The Future of the Global Muslim Population*. Pew Research Center. Retrieved 22, December 2011, dostupné z: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/> (15.6.2014)

finanční služby jsou zde velmi rozšířeny. Nejdůležitější institucí v této oblasti je zde Centrální banka Indonésie.¹²⁶

V roce 1997 propukla v Indonésii bankovní krize, která vytvořila náročné prostředí, ze kterého se země ekonomicky stále plně nevzpamatovala. Problémy zahrnují vysoké úrokové sazby, které přitahují vkladatele, ale banky se stále zdráhají poskytovat úvěry kvůli vysoké míře nesplacených úvěrů z minulosti a kvůli pomalé restrukturalizaci sektoru. I v takových podmínkách však islámské banky v Indonésii překvapivě svou produktivitu udržely. V současných ekonomických podmínkách je obzvláště výhodné, že právě islámské banky nabízejí produkty s bezúročnými mechanismy, které v konvenčním bankovníctví nejsou. S vysokou úrokovou sazbou totiž banky a další finanční instituce čelí vysokým nákladům financování a tedy negativní marži, ale vstup bezúročného systému může do jisté míry tento problém zmírnit, což si odborníci z oblasti ekonomie dobře uvědomují. Islámské bankovníctví navíc eliminuje neproduktivní spekulace a poskytuje systém partnerství s vysokou úrovní morálních principů. Zatímco někteří tvrdí, že růst islámského bankovníctví bude představovat hrozbu pro další rozvoj konvenčního bankovníctví, je tomu naopak, protože tento vývoj zlepší kvalitu celkového systému alespoň ve dvou bodech. Za prvé spořádaný vývoj jak konvenčního, tak islámského systému, poskytne zdravou soutěž, která následně podpoří trh a zlepší služby zákazníkům. Za druhé, paralelní systematický regulovaný islámský bankovní systém jako alternativa konvenčnímu bankovníctví umožní lepší rozprostření finančního rizika napříč ekonomikou.¹²⁷

V roce 1992 byl rozvoj moderního islámského bankovníctví v Indonésii formálně zahájen v souladu s takzvaným „Bankovním aktem 7“. Tento akt obsahuje ustanovení

---

126 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 115

127 SIREGAR, Mulya E., ILYAS, Nasirwan, *Recent Developments in Islamic Banking in Indonesia*, 2000, str. 189-190

k vytvoření příležitostí k rozvoji bezúročného bankovníctví. Obchodní transakce v souladu s islámskými principy byly dlouho mezi indonéskými muslimy, kteří tvoří téměř 90% populace, praktikovány, protože systém sdílení zisků a ztrát mezi vlastníky půdy a nájemci byl dlouho používán zejména v zemědělském sektoru. Oficiální islámské bankovníctví v Indonésii je však stále ve svém raném stadiu. V posledních třech letech se Indonésie projevila rychlým rozvojem finančních institucí nabízejících služby v souladu s principy islámského práva *šaría*. Nebankovní finanční instituce (NBFI) včetně islámského pojištění (takaful) a islámských fondů také nabízely finanční služby. V roce 2000 Jakartská burza představila Jakartský islámský index, který poskytuje příležitost k *halal* investicím na burze, přičemž tento index může být kritériem pro investování v *halal* podílových fondech. V Indonésii je rozvoj islámského bankovníctví založen na dvou úvahách. Za prvé je v Indonésii velká mezera na trhu u osob a subjektů, kteří odmítají využívat konvenční banky kvůli islámským principům, čili uvedení islámského bankovního systému pomůže bankovnímu systému jako celku, aby efektivně mobilizoval rezervy na tomto trhu. Za druhé je islámské bankovníctví alternativní systém, který může být implementován jako jeden z restrukturalizačních bankovních programů započatý indonéskou vládou.¹²⁸

Islámské bankovníctví je v Indonésii rychle rostoucím odvětvím, jehož růst a výkon je i přes skromné začátky v posledních dvou dekadách pozoruhodný. Necháme-li hovořit konkrétní čísla, tak celková aktiva islámských bank vzrostla z pouhých 479 bilionů rupií v roce 1998 na 30 145 bilionů rupií na konci srpna 2007, což znamená růst o více než 50 procent ročně. Pokud jde o bankovní síť, počet islámských bank vzrostl na tři plnohodnotné islámské komerční banky, 24 islámských bankovních jednotek (okénka nabízená v konvenčních bankách) a 544 poboček. Tento pozoruhodný výkon je přisuzován indonéské

---

128 SIREGAR, Mulya E., ILYAS, Nasirwan, *Recent Developments in Islamic Banking in Indonesia*, 2000, str. 190

vládě, primárně prostřednictvím akomodační bankovní politiky centrální banky.¹²⁹

4.2.3 Pákistán

V roce 2010 v Pákistánu žilo 178 milionů osob hlásících se k islámskému náboženství, což tvoří 96,5% celkové populace.¹³⁰ Z toho jasně vyplývá, že poptávka po finančních službách odpovídajících principům fungujících v souladu islámským právem *šaría* je zde značná.

O Pákistánu můžeme říci, že se jedná o významné centrum islámských financí. Z historického hlediska je zajímavý především tím, že zde byla první islámská banka založena již v padesátých letech 20. století, ale po krátké době svého fungování byla uzavřena. V sedmdesátých letech pak došlo v Pákistánu k významné ekonomické reformě, což zapříčinilo rozvoj islámských financí zejména tím, že principy islámského práva byly nově začleněny do státní ekonomiky. Poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů v Pákistánu zajišťuje Centrální banka Pákistánu, krom které zde existuje ještě celá řada dalších institucí, například Meezan Bank nebo Al Baraka bank.¹³¹

Jak už bylo nastíněno výše, islámské banky prodělaly v Pákistánu pozoruhodný růst a není pochyb o tom, že islámskému bankovníctví zde čeká pozoruhodná budoucnost, protože počty zákazníků rostou každým dnem u všech významných bank, kterými jsou např. Meezan Bank, Dubai Islamic Bank, Bank Albaraka, Faysal Bank, Burj Bank, UBL Islamic Bank nebo Bank Islamic. Kromě toho zde existuje mnoho komerčních bank, jejichž různá odvětví jsou

---

129 KASRI, Rahmatina A., *The Determinants of Islamic Banking Growth in Indonesia*, Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Volume-6 Number-2, str. 41-64

130 „[Muslim Population by Country](http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/)“. *The Future of the Global Muslim Population*. Pew Research Center. Retrieved 22 December 2011, dostupné z: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/> (15.6.2014)

131 HRDLÍČKOVÁ, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, str. 119

v současné době v provozu a poskytují produkty a služby islámského bankovníctví. Pákistánský bankovní systém, stejně jako jiné, s podporou pákistánské vlády a Státní banky Pákistánu, konsolidoval základy islámského bankovníctví v zemi a vytváří mu tím příznivou situaci pro další vývoj. Studie ukazují, že navzdory finanční krizi a drastickým ekonomickým podmínkám růst islámského bankovníctví prokázal pozoruhodný pokrok ve formě navýšení aktiv, rostoucího objemu obchodu, vkladů a rezerv v zemi.¹³²

V nedávné době vlivem dostupnosti chráněných trhů a jiných výhod, jako jsou například vyšší úvěrové limity, je v Pákistánu mnoho islámských bank v pozici, kdy může těchto výhod využívat v konkurenčním boji proti konvenčním bankám. Takže islámské bankovníctví v Pákistánu poskytuje produkty a služby čistě v souladu s *šaríou* a právě tím je jiným komerčním bankám konkurentem. V mnoha zemích ve světě navíc byl povolen provoz pouze jedné nebo dvěma islámským bankám, čímž byl vytvořen monopol nebo duopol. Toto nejen že usnadnilo cestu ke zvýšení jejich zisků, ale také umožnilo těmto bankám vytvořit zvýšenou poptávku po produktech v souladu s *šaríou*.¹³³

Nedávná finanční krize je podle mnoha tvrzení přímým důsledkem akcí moderních bank a finančních institucí. Tyto banky se zaměřily více na maximalizaci bohatství akcionářů, chamtivé chování a úrok jsou využívány jako nástroj k znásobení majetku akcionářů. V následujících pěti letech se ve světě plánuje otevření cca 1 200 poboček islámských bank a očekává se, že islámský bankovní průmysl bude tvořit 12% celkového bankovního průmyslu světa. V roce 2013 se předpokládalo, že islámský bankovní průmysl bude mít v dohledné době celkový objem 1 trilion rupií. Aby se tak stalo měly by být vyvinuty

---

132 RAZMAN, Muhammad, et al., *Growth of Islamic Banking in Pakistan by Using AID Model*, International Journal of Business and Social Science, 2012, str. 154

133 RAZMAN, Muhammad, et al., *Growth of Islamic Banking in Pakistan by Using AID Model*, International Journal of Business and Social Science, 2012, str. 156

diferenciované produkty, některé islámské banky však v tomto ohledu nevyvinuly patřičné úsilí. Odhaduje se, že je potřeba 15 000 lidí v následujících pěti letech do islámských bank. V tomto ohledu musí univerzity v Pákistánu odpovědět na tuto výzvu a musí dojít ke změně osnov ve vzdělávání. Komise vyššího vzdělávání v tom musí poskytnout motivaci, aby univerzity pozitivně odpověděly.

4.2.4 Turecko

Dle údajů z roku 2010 v Turecku žije cca 74,5 milionů muslimů, což znamená 98,6% z celkového počtu obyvatel. V roce 1990 zde bylo muslimů 98,3%, z čehož vyplývá, že i ve většinové muslimské zemi jako je Turecko, se počet osob hlásících se k islámskému náboženství nepatrně zvyšuje.¹³⁴

Finanční praxe v souladu s islámským právem tradičně v Turecku netvořila příliš velký segment finančního sektoru, a to zejména kvůli sekulární tradici této země od vzniku moderní republiky v roce 1923. Islámské bankovníctví zde však v posledních letech rostlo díky vstřícnějšímu přístupu veřejnosti. Jedním z důvodů je snižování důvěry v konvenční bankovní sektor po finančních krizích v letech 2001 a 2008 a také touha přitáhnout kapitál z oblasti Perského zálivu. Výsledkem je, že současná turecká vláda vedená stranou AKP (v překladu Strana spravedlnosti a rozvoje) pozměnila regulační předpisy pro islámské participační bankovníctví v souladu s měnícím se přístupem země k roli náboženství v každodenním životě. K tomu došlo také ve spojení s obecnou celosvětovou expanzí islámského bankovníctví v rámci globální ekonomiky.¹³⁵

---

134 „[Muslim Population by Country](http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/)“, *The Future of the Global Muslim Population*. Pew Research Center. Retrieved 22 December 2011, dostupné z:

<<http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/>> (15.6.2014)

135 HARDY, Liam, *The Evolution of Participation Banking in Turkey*, 2012, str. 1

Vzhledem ke své sekulární identitě Turecko nejprve považovalo svůj ekonomický systém za neslučitelný s islámskými financemi. Moderní národní stát Turecko, založený po rozpadu Osmanské říše, byl hluboce ovlivněn reformami jeho zakladatele a prvního prezidenta Mustafy Kemala Atatürka. Zatímco Atatürk ve 20. a 30. letech 20. století reformoval zemi, nábožensky konzervativní segmenty Turecka byly marginalizovány jak v politice, tak v obchodní sféře, jež byly vzájemně propojeny. Ústava a vláda země byly navrženy podle francouzského systému “laicité”, který stál na separaci náboženských a politických záležitostí.¹³⁶

Konflikt mezi islámským bankovníctvím a tureckou sekulární identitou se zdál být nevyhnutelný od začátku. Islámské finance čelily silné konkurenci jak od státních, tak od soukromých konvenčních bank a také se nasetkaly s úspěchem u poněkud skeptické veřejnosti. Od Atatürkových reforem mělo Turecko vysoce centralizovanou ekonomiku, kde státní instituce vlastnily a řídily nejdůležitější odvětví průmyslu. V osmdesátých letech však nastalo období liberalizace Tureckem přísně kontrolované ekonomiky pod premiérem Turgutem Özalem. Ten následoval globální trend směřovat pryč od centrálně plánované ekonomiky a to částečně vlivem špatných ekonomických výkonů Turecka. Jako součást plánu přitáhnout více zahraničních investic od arabských zemí Perského zálivu roce 1983 federální dekret legalizoval provoz „speciálních finančních domů”, které poskytovaly bezúročné bankovníctví bez jakéhokoli přímého odkazu na islám či náboženství. Tyto instituce však byly značně regulované skeptickou byrokracií, a neměly stejný status jako konvenční banky. Nespadaly pod pojištění Centrální banky Turecka a nemohly investovat do státních cenných papírů.¹³⁷

Ačkoli islámské finance v Turecku během 80. a 90. let minulého století rostly, i přesto

---

136 HARDY, Liam, *The Evolution of Participation Banking in Turkey*, 2012, str. 1

137 HARDY, Liam, *The Evolution of Participation Banking in Turkey*, 2012, str. 3

tvořily pouze malou část bankovního sektoru a nabízely hlavně maloobchodní bankovníctví a běžné účty. Státní byrokracie, armáda a významné postavy finančního sektoru v Istanbulu a Ankaře pohlíželi na islámské finance podezřívavě. Rostoucí třída konzervativnějších a více nábožensky založených podnikatelů nakonec začala tuto normu měnit. Islámské bankovníctví založené na právu *šaría* a fungující na sdílení zisků a ztrát tvoří stále jen malou část bankovního sektoru v Turecku. Muselo by překonat mnohem větší a zavedenější konvenční bankovní systém, aby se stalo majoritní formou finančního zprostředkování. Turečtí investoři, pro které je náboženské uspořádání jejich investic důležité, hledají alternativy, ale změny v turecké identitě a politice nejsou v těchto ohledech signifikantní, protože turecká zahraniční a ekonomická politika byla tradičně nezávislá na arabských státech Perského zálivu od vzniku Turecké republiky.¹³⁸

---

138 HARDY, Liam, The Evolution of Participation Banking in Turkey, 2012, str. 9

Závěr

Podíváme-li se do dávné minulosti, starověké právní řády kromě Starého zákona úrok nezakazovaly, ovšem Chammurapiho zákoník a zákoník města Ešunna jej alespoň měly potřebu regulovat. K prvnímu skutečnému zákazu úroku došlo až ve Starém zákoně, přičemž v této diplomové práci jsem se pokusila rozebrat konkrétní pasáže v Exodu, Leviticu, a Deuteronomiu, v knize proroka Ezechiela a dále také v knize Přísloví, rozsah a adresnost zákazu ve Starém zákoně především z hlediska typů půjček. Starý zákon je zcela specifický tím, že nepřipouští toleranci k jakémukoli druhu úroku, ať už jde o lichvu či „přiměřený“ úrok. Z hlediska vymezení a adresnosti je klíčový především zákaz formulovaný v Deuteronomiu, který odmítá všechny typy půjček, ale na druhou stranu připouští, že zákaz se netýká půjček cizincům. Dále analyzuji důvody, proč zákaz vznikl v Izraeli a nikoli v jiných starověkých společnostech – ty spočívají v jedinečné dějinné okolnosti, v jaké vznikaly zákony v Izraeli: jejich vznik na rozdíl od ostatních starověkých národů spadá již do raného, málo rozvinutého období, kdy se úrok či lichva týkaly v první řadě chudých, a proto mohly být jednoznačně vnímány jako nemorální, ale netýkal se obchodních půjček či operací, jako v rozvinutějších společnostech, například Babylonii. Jak však dokladují pasáže z Přísloví, Ezechieila, Samuela, ale také některých egyptských papyrů, míra dodržování zákazu ve starozákonní době nebyla valná - stejně tak v období křesťanského středověku, kdy lichva představovala zásadní společenský problém.

Prameny islámu a islámského práva jsou Korán a sunna, kde lze najít původ a poselství zákazu *ribá*. Kvůli nejasnosti a nutnosti konkretizace tohoto pojmu je však nutné jej interpretovat, což tato práce činí pomocí pasáží z Koránu a *hadísů*, souvisejícími přímo se zákazem *ribá*. Samotná definice výrazu *riba* není jasná, odborná veřejnost se jako celek neshoduje na přesném smyslu tohoto výrazu, zda se jedná kupříkladu o úrok dohodnutý

předem, či o lichvu, zda se týká veškerých transakcí, či jen určitých komodit. Také Korán jeho smysl vysloveně nevysvětluje, ale zakazuje a odsuzuje. Tato práce dále popisuje vznik islámského bankovníctví od vývoje ekonomiky v islámském světě od starověku, přes rozdíly oproti konvenčnímu bankovníctví, po detailní popis nástrojů a produktů islámského bankovníctví, vysvětlení pojmů *mudáraba*, *mušáraka*, *murábáha*, *idžara*, *sukúk* a způsoby jejich fungování. Tyto nástroje islámského bankovníctví jsou způsoby, jakými lze docílit v ekonomice nutných způsobů financování, aniž by byl zdrojem financí pro finanční instituci úrok. Z toho pochopitelně plyne, že tyto instituce musí k prostředkům na svůj provoz a pokud možno zisk přijít jinými způsoby, které sice islám výslovně nezakazuje, ale ve svém důsledku se mohou v podstatě úroku podobat, jak je tomu u rozličných poplatků za nejrůznější bankovní služby, či pronájem. Optimálním způsobem, jakým finanční instituce může docílit zisku, je pak systém sdílení zisků a ztrát klienta a banky, který například v případě *mudaráby* a *mušáraky* spočívá v aktivní snaze banky docílit zisku pomocí obchodování a spekulací. Takové metody však na současnou moderní ekonomiku již nejsou stavěny, proto jejich účinnost nemůže být valná.

Islámské bankovníctví a islámský finanční sektor obecně jsou dost odlišné od konvenčních finančních služeb, které jsou běžné v našem Západním světě. Jsou založené na příkazech islámského práva *šaría* a staví se přísně proti transakcím, které zahrnují *ribá*, čili úrok. Islámské finanční produkty poskytují množství alternativ ke konvenčním financím a byly přenastaveny takovým způsobem, který vytváří shodu s konvenčními financemi ve srovnatelnosti výnosů. Inovace jako islámské dluhopisy *sukúk* nebo třeba produkt *mušáraka* jsou strukturovány tak, aby kombinovaly vlastnosti z dvou nebo více islámských finančních smluv. Tyto kombinační struktury jsou navrženy, tak aby vyhovovaly finančním požadavkům různých klientů jak na straně spotřebitele tak straně korporace.

Islámské bankovníctví založené na právu *šaría* zakazuje úrok ve všech jeho formách a zdůrazňuje obchod jako hlavní cíl všech ekonomických aktivit, nikoli zisk. Islámský ekonomický systém usiluje o dosažení společensky odpovědného ekonomického pořádku, jehož konečným cílem je vytváření hodnot prostřednictvím etických obchodních aktivit, vedle zajištění rovných ekonomických příležitostí, obzvlášť pro sociálně slabou část populace.

V závěru práce jsem se věnovala vývoji a situaci islámského bankovníctví ve světě, a to v nemuslimských i v muslimských zemích, a otázkám, kterým v konkrétních státech islámské bankovníctví čelí. V Evropských zemích je situace islámského bankovníctví často odlišná. Zatímco například ve Francii a Lucembursku dělají tamější vlády aktivní kroky k podpoře růstu islámského bankovníctví, v jiných zemích do situace vlády nezasahují a ponechávají aktivitu na soukromém sektoru, a to jak na samostatných islámských bankách, tak na etablovaných západních finančních institucích. Společná je ovšem z hlediska nemuslimských zemí motivace: islámské bankovníctví je pro evropské státy prostředkem k navázání obchodu s rozvinutými ekonomikami muslimských zemí, a to jak blízkého východu, tak jihovýchodní Asie. V zájmu evropských zemí je tedy tento bankovní sektor podporovat, přičemž tato skutečnost může ve výsledku hrát větší roli v jeho rozvoji, než původní zájem místních muslimských komunit. Co se týče muslimských zemí, jejich rozličné ekonomické a politické situace, historický vývoj a aktuální politická destabilizace mnoha arabských zemí, to vše má pochopitelně vliv na vývoj ekonomiky a tím i rozvoj islámského bankovníctví. Zásadní roli pro islámské bankovníctví jako celek však hrají především stále rostoucí rozvinuté ekonomiky blízkého východu a jihovýchodní Asie, a u těch i po prudkém rozmachu islámského bankovníctví na konci 20. století a začátku 21. století lze očekávat jeho další rozvoj a i změny, neboť v mnoha záležitostech fungování tohoto sektoru není zcela dořešeno, a přístup některých významných ekonomik (Turecko) k němu se teprve v nedávné době mění v pozitivním směru.

Použitá literatura

1) Prameny

- *Bible, Český ekumenický překlad*, Česká biblická společnost, 1998, ISBN: 80-85810-19-0
- **HRBEK**, Ivan, *Korán*, Odeon, 1972, ISBN: 01-022-72

2) Sekundární literatura

- **ANDRUS, Brian R.**, *Lawyer: A Brief 5,000 Year History*, 2009, American Bar Association, ISBN: 9781604425987
- **BAKER**, David L., *Safekeeping, Borrowing, and Rental*, Journal of the Study of the Old Testament Vol. 31.1, 2006, University of Oxford, ISSN: 0309-0892
- **BERSCHADSKY**, Ariel, *Innovative Financial Securities in the Middle East: Surmounting the Ban on Interest in Islamic Law*, University of Miami Business Law Review, Volume 9, 2009, ISSN: 0005-5506
- **BRUGONI**, Alberto G., *Islamic Finance in Italy*, Business Islamic, June 08, 2008
- **ČERNOHORSKÝ**, Jan, *Základy financí*, 2011, Grada, ISBN: 978-80-247-3669-3
- **Di MAURO**, Filippo, et al., *Islamic Finance in Europe*, Occasional paper series no. 146, 2013, ISSN 1607-1484
- **GAFOOR**, Abdul, *Islamic Banking, Interest-free Commercial Banking*, 1995, APPTec Publications, ISBN: 9080235415
- **GAMORAN**, Hillel, *The Biblical Law Against Loans on Interest*, Journal of Near Eastern Studies, Vol. 30, No. 2, 1971, ISSN: 0022-2968
- **HARON**, Sudin, **AHMAD**, Norafifah, *The Islamic Banking System in Malaysia: Some Issues*. Proceedings of the Fourth Harvard University Forum on Islamic Finance: Islamic Finance: The Task Ahead Cambridge, Massachusetts. Center for Middle Eastern Studies,

2000, Harvard University

- **HARDY**, Liam, *The Evolution of Participation Banking in Turkey*, Journal on Southwest Asia and Islamic Civilization, Winter 2012
- **HRDLIČKOVÁ**, Ivana, *Islámské finance jako alternativa*, 2013, A.M.S trading, ISBN: 978-80-902419-5-4
- **CHACHI**, Abdelkader, *Origin and Development of Commercial and Islamic Banking Operations*, Journal of King Abdul Aziz University, 18(2), 2005, ISSN: 1319-1012
- **JÍLEK**, Josef, *Finance v globální ekonomice I: Peníze a platební styk*, Grada, 2013, ISBN: 978-80-247-3893-2
- **KASRI**, Rahmatina A., *The Determinants of Islamic Banking Growth in Indonesia*, Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, Volume-6 Number-2, 2003
- **KROPÁČEK**, Luboš, *Duchovní cesty islámu*, 2003, Scriptum, ISBN: 80-7021-613-1
- **LE GOFF**, Jacques, *Peníze ve středověku*, 2012, Mladá Fronta, ISBN: 978-80-204-2406-8
- **LE GOFF**, Jacques, *Peníze a život*, 2005, Argo, ISBN: 80-7203-657-2
- **NAGARAJAN**, Karatholovu, *The Code of Hammurabi: An Economic Interpretation*, International Journal of Business and Social Science, Vol. 2 No. 8, 2011
- **RAZMAN**, Muhammad, et al., *Growth of Islamic Banking in Pakistan by Using AID Model*, International Journal of Business and Social Science, 2012
- **SAEED**, Abdullah, *Islamic Banking and Interest, A Study of the Prohibition of Riba and Its Contemporary Interpretation*, 1996, Brill, ISBN: 9004105654
- **SEDGWICK**, Mark J., *Muhammad Abduh*, 2010, Oneworld Publications
- **SIDDIQI**, Muhammad Nejatullah, *Islamic Approaches to Money, Banking and Monetary Policy: A Review. Monetary and Fiscal Economics of Islam: A Review. In: Ariff, M. (ed.): Monetary and Fiscal Economics of Islam. Jeddah: International Centre for Research in Islamic Economics.*
- **SIDDIQI**, Muhammad Nejatullah, *Riba, Bank Interest and the Rationale of Its Prohibition*,

2004, Islamic Research and Training Institute

- **SIREGAR**, Mulya E., **ILYAS**, Nasirwan, *Recent Developments in Islamic Banking in Indonesia, Proceedings of the Fifth Harvard University Forum on Islamic Finance: Islamic Finance: Dynamics and Development* Cambridge, Massachusetts. Center for Middle Eastern Studies, 2000, Harvard University
- **WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ**, Gabriela, *Islámská ekonomie a bankovníctví*, 2001, Dar Ibn Rushd, ISBN: 80-86149-33-1

3) Encyklopedie a slovníky

- *Encyclopaedia Judaica, Volume 16: Ur-Z*, 1986, ISBN: 0028659287
- **NOVOTNÝ**, Adolf, *Biblická slovník*, R-Ž, 1992, Česká biblická společnost, ISBN: 80-7017-528-1
- **VAN GEMEREN**, Willem A., *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis volume III*, 1997, ISBN: 0310214009

4) Elektronické dokumenty

- **MACHALA, Karel**, *Islámské bankovníctví v EU na prahu rozvoje*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: <http://bankovnictvi.ihned.cz/109-38107690-on-isl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-d2> (15.3.2014)
- **MACHALA, Karel**, *Islámskému bankovníctví vévodí sukúky*, Bankovníctví, 2009, dostupné z: <http://bankovnictvi.ihned.cz/109-37477390-on-isl%E1msk%E9+bankovnictv%ED-0UBA00_d-07> (15.3.2014)
- „Muslim Population by Country”, *The Future of the Global Muslim Population*, Pew Research Center, 2011, dostupné z: <<http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country/>> (15.6.2014)